

ASUPRA ÎNCEPUTURILOR ORAȘULUI CÂMPULUNG ON THE BEGINNINGS OF THE TOWN OF CÂMPULUNG

Keywords: urban foundation, Transylvanian Saxons, political context, pechenegs, cumans, tatars, Thocomer, Nogay

dr. DENIS CĂPRĂROIU

The present paper attempts to act in accordance with the tenets recently formulated by the Romanian Commission for Urban History regarding the early history of Câmpulung. Among the many complex issues raised by the genesis of this particular town, our research emphasizes only one aspect, namely the town's *foundation*, which we consider to have been the initiative of Negru Vodă/Thocomer, the first Valachian prince. Thocomer arrived from Transylvania, more precisely from the Fărăgaș County, in a particular historical context, after the death of the Hungarian king Ladislau the IVth. He privileged his loyal companionships, a group of Transylvanian Saxons, by founding the town of Câmpulung, the original capital of the first medieval Romanian state.

Într-o comunicare susținută recent (2006), la București, cu prilejul sesiunii organizate de *Comisia de Istorie a Orașelor din România*, Stela Cheptea și Mircea D. Matei propuneau celor prezenți la dezbateri – interesați de problematica, atât de complexă, a genezei orașelor medievale extracarpatică – introducerea în discuție, "pentru mai buna clarificare a lucrurilor", a existenței unor categorii distincte de aglomerări urbane: "orașe formate" și, respectiv, "orașe întemeiate"¹.

Străduindu-se să asigure, prin sugestiile oferite cu prilejul respectivei dezbateri, premisele, atât de necesare, unor cât mai precise încercări de tipologizare, autorii amintitei comunicări au readus în discuție câteva dintre aspectele esențiale ale raportului *factor politic – geneză și dezvoltare urbană*².

Într-adevăr, așa cum am căutat să demonstrăm și noi³, apariția așezărilor cu caracter urban – fie prin metamorfozarea unor *târguri de vale*, fie prin dezvoltarea vechilor centre voievodale, sau chiar întemeierea altora noi – a fost condiționată, într-o măsură diferită, de prezența sau deciziile factorilor de autoritate politică⁴.

Dorim să precizăm, încă de la bun început, faptul că, sub imperativul acestei necesare întreprinderi – la care făceau trimitere, deplin motivat, autorii – se va derula, în continuare, și demersul nostru. Mai mult, în lumina celor evidențiate anterior și devansând perspectiva încercării

¹ Textul comunicării – cu titlul *Din nou, despre problema raportului dintre dezvoltarea orașelor și factorul politic, în evul mediu* –, a fost publicat, ulterior, în *Historia Urbana*, XIV, nr. 2/2006, p. 223-232.

² Ca idee principală, atrăgeau atenția asupra sensurilor complexe pe care trebuie să le releve conceptul de "factor politic", restrângerea sa la ceea ce numim *autoritate politică centrală* fiind total "neproductivă": "... problema raportului între factorul politic și dezvoltarea orașelor trebuie să se înscrie, obligatoriu, printre cele mai complexe sarcini ale cercetării românești de specialitate. Necesitatea definirii conținutului conceptului de *factor politic*, ca și a momentului începând cu care putem vorbi despre *orașul medieval* în spațiul românesc extracarpatic impune, de la sine, clarificarea, în egală măsură, a realităților specifice perioadei constituirii statelor și apariției domniei, deoarece considerăm că este de neconceput o domnie care *crează/întemeiază orașe*, contestându-se caracterul și funcțiile specifice așezărilor preexistente statului medieval și, respectiv, domniei".

³ Facem referire, aici, la lucrarea *Tipologia procesului genezei orașelor medievale din spațiul românesc extracarpatic*, aflată sub tipar.

⁴ Cu amendamentul, însă, că autoritatea respectivă nu poate fi limitată la instituția *Domniei*, așa cum dobândirea caracterului urban, de către anumite așezări, nu a depins, ireductibil, de implantarea *curților domnești*. Încă din perioada prestatală, "constituirea unor așezări cu caracter permanent, cu funcții (inițial) preponderent economice nu poate fi separată de un anume *cadru politic*, specific societății românești extracarpatică, la un moment dat". Mai mult, considerând mijlocul secolului al XIV-lea drept reper cronologic fundamental în evoluția orașelor medievale românești, "a vorbi despre existența unor centre urbane abia din acest moment, ar echivala cu un mare pas înapoi și cu o revenire la poziții depășite de peste o jumătate de veac. Cum, însă, astăzi nu se mai îndoiește nimeni că atât Moldova, cât și Țara Românească dispuneau de câteva centre cu caracter urban încă înainte de constituirea statelor medievale, istoriografia noastră actuală începe să resimtă, mai acut decât oricând, necesitatea stabilirii și definirii raporturilor dintre factorul politic și centrele urbane, *înainte* de apariția statelor și a domniei" (S. Cheptea, M. D. Matei, *op. cit.*).

prezente, apreciem că noua abordare propusă va reprezenta, pentru viitorul cercetărilor dedicate orașului medieval românesc –cu condiția să fie bine înțeleasă, și asumată ca atare – un moment de posibilă *cotitură*.

Trecând însă discuția pe un nou palier ideatic, vom remarca o altă împrejurare interesantă: mediul academic românesc, ca și cel al simplilor iubitori de istorie, pare a fi zdruncinat, în ultima vreme, de discuțiile aprinse, purtate deocamdată doar prin intermediul presei, pe care le-a determinat apariția cărții domnului Neagu Djuvara: *Thocomerius - Negru Vodă. Un voivod de origine cumană la începuturile Țării Românești* (București, 2007). În acest context, studiul nostru – mediat de cercetările privind apariția orașului Câmpulung– își propune să contribuie, cu modestie, și la clarificarea unora dintre aspectele ce privesc "dosarul" cuman, redeschis de curând.

Într-o primă instanță, dorim să ne precizăm poziția în raport cu oportunitatea apariției lucrării amintite mai sus, dar și cu reacțiile pertinente pe care le-a provocat. Pe de o parte, problematica aportului cuman la cristalizarea vechii aristocrații românești este una de dată veche, binecunoscută istoricilor noștri, fără a reprezenta, în niciun caz, acel element de noutate absolută pe care o apariție editorială bombastică –adevărat exercițiu de marketing al maeștrilor de la *Humanitas*– a încercat să ni-l servească. Pe de altă parte, tocmai reacțiile provocate de lansarea lucrării dovedesc faptul că subiectul în cauză era unul de mult așteptat, cel puțin în rândul marelui public, și aceasta pentru că, indiferent de stadiul cunoașterii sale în mediul profesionist al istoricilor, a fost prea multă vreme mușamalizat la nivelul istoriei oficiale.

Din această perspectivă, considerăm că "apelul" domnului Neagu Djuvara, scos din contextul comercial al lansării, este unul binevenit. Ceea ce i se poate reproșa, totuși, onorabilului autor este lipsa unei argumentații științifice adecvate⁵, pe care un subiect de importanța celui vizat o revendică în mod prioritar. Numeroasele sale prezumții, chiar dacă inspirate, sunt insuficient susținute cu probe documentare, ceea ce a și permis unora dintre vocile contestatate⁶ să-și fundamenteze poziția.

În ceea ce ne privește, depășind zona "disputelor istoriografice" inutile, care, necontrolate, riscă să genereze adversități de ordin personal, vom încerca să evidențiem rezultatele propriilor noastre cercetări în direcția identificării celui dintâi voievod al Țării Românești, întemeietorul orașului Câmpulung, prin intermediul comunității săsești așezate și privilegiate aici, în locul care va deveni, astfel, prima capitală a statului *unificat*!

* * *

Exceptând centrele de factură urbană, cu un statut aparte, fondate de bizantini sau de genovezi pe linia Dunării inferioare, așezarea de la Câmpulung reprezintă, în orizontul analizei noastre, *primul oraș medieval din spațiul românesc extracarpatic*.

Geneza sa urbană, legată nemijlocit de aportul sașilor transilvăneni, are ca punct de reper atestarea, în anul 1300, a mult-comentatului *comes Laurentius de Longo Campo*⁷. Așa cum ne vom strădui să dovedim, comitele Laurențiu nu conducea comunitatea câmpulungeană în calitate de reprezentant al regelui Ungariei⁸, ci în aceea de *greav*⁹, de întâi-stătător al unei comunități săsești autonome, beneficiară a unor largi privilegii, acordate chiar de voievodul *întemeietor*.

⁵ "Domnul Neagu Djuvara este un caz înduioșător: a scris în plină maturitate creatoare o remarcabilă carte de filosofia istoriei pentru ca la frumoasa vîrstă a senectuții să descopere istoria, în special istoria românilor. Cu entuziasm tineresc și *fără pic de simț critic* (s.n. - D.C.), a preluat din toate orizonturile tot ce i s-a părut pitoresc. Asta este domnul Djuvara în materie de istorie a românilor: un istoric pitoresc." (reacția istoricului R. Theodorescu la apariția lucrării lui N. Djuvara, înregistrată de ziarul *Cotidianul*, la 19 iulie 2007)

⁶ Vezi, de exemplu, lucrarea lui Nicolae N. Tomoiu, *Neamul întemeietor al lui Băsărabă. Comentarii critice la cartea "Thocomerius - Negru Vodă" de Neagu Djuvara* (București, 2008), "recenzată" de Șt. Dumitrescu în articolul *Scandalul "djuvarismului"*, din revista *Neamul Românesc*, s.n., an III, nr. 30, 2008.

⁷ E. Lăzărescu, *Despre piatra de mormânt a comitelui Laurențiu și câteva probleme arheologice și istorice în legătură cu ea*, în SCIA, IV, nr. 1-2, 1975, p. 109-126.

⁸ *Ibidem*, p. 125; I. Hurdubețiu, *Puncte de vedere cu privire la raporturile dintre coloniștii germani și populația autohtonă românească în spațiul carpato-danubian în Evul Mediu timpuriu*, în Studii. Revistă de istorie, XXVI, nr. 6, 1973, p. 1189-1190; R. Theodorescu, *Bizant, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (secolele X-XIV)*, București, 1974, p. 281. Chiar și într-o lucrare foarte recentă, dedicată bisericii Sf. Iacob, se opinează în favoarea acestei interpretări, pe care o considerăm total

"În zonele extracarpatice, această colonizare n-a însemnat, cum s-a crezut în trecut, o expansiune pornită dinspre Transilvania, în interesul regalității arpadiene și apoi angevine. Comunitatea săsească din Câmpulung Muscel, a cărei existență este confirmată prin piatra tombală a greavului Laurențiu din anul 1300, nu putea exista ca o entitate adversară voievozilor români tocmai în reședința de scaun a acestora"¹⁰.

Pornind de la problematica pe care o implică necesitatea identificării statutului comitelui Laurențiu, ne-am pus, firește, întrebări legate de proveniența comunității germanice de la Câmpulung și, prin extensie, de circumstanțele întemeierii Țării Românești.

Deși, după lungi dezbateri și dispute, apariția volumului colectiv *Constituirea statelor feudale românești* (București, 1980) părea să fi rezolvat majoritatea problemelor privind chestiunea apariției statului medieval românesc de la sud de Carpați¹¹, o intervenție istoriografică recentă a readus în discuție, cel puțin din unghiul nostru de vedere, raportul *întemeiere-descălecat*¹².

Astfel, încercând să reconcilieze pozițiile, deseori adverse, pe care se plasaseră anterior *tradiția și cercetarea istorică*, Ș. Papacostea atrage atenția asupra unei imperative relansări a dezbaterii privitoare la identificarea circumstanțelor constituirii Țării Românești¹³.

Subsumându-ne dezideratului evidențiat anterior, și constrânși de exigențele unei încadrări tipologice cât mai precise a așezării de la Câmpulung, am purces noi înșine la reevaluarea datelor care ne stau la dispoziție, în acest sens. Rezultatele au fost cu totul surprinzătoare, creditând, într-o măsură apreciabilă, indiciile oferite de tradiție.

Confruntând informațiile cronicărești cu realități istorice deja confirmate, ca și cu referințe documentare abordate necorespunzător în trecut, am încercat să lămurim proveniența *Întemeietorului*, ascendența sa etnică și, mai ales, circumstanțele procesului de alcătuire statală.

Într-o primă instanță, ne vom îndrepta atenția către fragmentul de text cuprins în *Letopisețul Cantacuzinesc*, cu referire la principalele etape ale "descălecatului":

"Iar când au fost la cursul anilor de la Adam 6798, fiind în Țara Ungurească un voievod ce l-au chemat Radu Negru voievod, mare herțeg pre Almaș și pre Făgăraș, în zilele lu Andreiaș craiul rădicat-s-au de acolo cu toată casa lui și cu mulțime de noroade: rumâni, papistași, sași, de tot felul de oameni, pogorându-se pre apa Dâmboviții, început-au a face țară noao.

Întâi au făcut orașul ce-i zic Câmpul Lung. Acolo au făcut și o biserică mare și frumoasă și înaltă. De acolo au descălecat la Argeș și iar au făcut oraș mare și ș-au pus scaunul de domnie făcând curți de piatră și case domnești și o biserică mare și frumoasă.

Iar noroadele ce pogorâse cu dânsul, unii s-au dat pre supt podgorie ajungând până în apa Siretului și până la Brăilă; iar alții s-au tins în jos, preste tot locul, de au făcut orașă și sate până în marginea Dunării și până în Olt.

Atunce și Bășărăbeștii cu toată boerimea ce era mai nainte preste Olt, s-au sculat cu toții de au venit la Radu vodă, închinându-se să fie supt porunca lui și numai el să fie preste toți. De atunce s-au numit de-i zic Țara Rumânească..."¹⁴.

A confirma aceste informații, chiar și în linii mari, dar cu argumente suficient de solide, s-a dovedit, până astăzi, o încercare sortită eșecului. În fapt, chiar și cei mai reputați autori n-au făcut decât să echivaleze actul *descălecatului* cu procesul *întemeierii*, prin evidențierea *imigrației*

eronată: "Este posibil ca acest comite săs să fi fost menținut reprezentant al autorității suzerane a regelui Ungariei, care se întindea dincolo de munți, conducător militar și administrativ, asupra unor formații autohtone bine încheiate" (P. Popescu, *Biserica romano-catolică Sf. Iacob din Câmpulung Muscel*, Câmpulung Muscel, 2006, p. 17).

⁹ "Sub termenul latinesc de *comes* în textele privind sașii se înțelege în general greavul, judele ereditar al satului, care își exercita prerogativele juridice alături de un *villicus* (Hann) care era ales periodic de obște" (Th. Năgler, *Românii și sașii până la 1848*, Sibiu, 1997, p. 59).

¹⁰ *Ibidem*, p. 57.

¹¹ Vezi, mai ales, studiul lui N. Stoicescu, "Descălecat" sau întemeiere? O veche preocupare a istoriografiei românești. *Legendă și adevăr istoric*, p. 97-164.

¹² Ș. Papacostea, *Întemeiere și descălecat în tradiția istorică a constituirii Țării Românești*, în SMIM, XIX, 2001, p. 61-66.

¹³ *Ibidem*, p. 65-66.

¹⁴ *Istoria Țării Românești (1290-1690)*. *Letopisețul Cantacuzinesc*, ediție critică întocmită de C. Grecescu și D. Simionescu, București, 1960, p. 2.

făgărășene, ca fenomen continuu, de dată veche, accentuat, însă, la finele veacului XIII, de suprimarea autonomiilor politice românești transilvănene¹⁵.

În ceea ce ne privește, revenind la *Letopiseț*, ne-a atras atenția exactitatea cu care este înregistrată data *descălecăturii*, 1290, însoțită de o precizare care se va dovedi extrem de importantă: "în zilele lui Andreiaș craiul". Dacă, prezumând veridicitatea informațiilor cuprinse în cronică, le coroborăm pe acestea cu eventuala identificare, impusă de documente, a *întemeietorului Thocomer* –cea a fiului său, Basarab¹⁶, fiind exclusă–, cu *descălecătorul Negru Vodă*, atunci obiectivul prioritar al cercetării devine depistarea circumstanțelor prezenței lui Thocomer¹⁷ în Țara Oltului, în ipostaza de potentat local, ca și ale "exodului" său la sud de Carpați.

În plus, trebuie să ținem cont că numele lui Thocomer, ca și cel al fiul său, Basarab, denotă o certă ascendență türk –mult mai probabil pecenegă¹⁸ decât cumană–, fapt care, aparent, complică și mai tare lucrurile. Spunem *aparent* pentru că, în realitate, așa cum se va vedea, nu face decât să le descurce. Tocmai originea türk a lui Thocomer¹⁹ va explica –în condițiile cu totul aparte ale sfârșitului domniei lui Ladislau al IV-lea *Cumanul* (1272-1290)– prezența sa în Țara Oltului, ca voievod local și stăpânitor al unor moșii obținute prin *deposedare*, în dauna fostului voievod al Transilvaniei, nobilul Ugrinus.

Pătrunderea elementelor türk în spațiul nord-dunărean –incluzând, aici, arealul controlat de maghiari– urmată de așezarea și asimilarea *treptată*²⁰ a acestora, debutează cu imigrarea unor grupuri pecenege, încă din secolul al X-lea²¹. În ceea ce privește "epopeea" lor transilvăneană, trebuie precizat faptul că, mai ales după înfrângerea usturătoare administrată de regele maghiar Solomon (1063-1074) –secundat de vărul său Geza– la Chiraleș (1068)²², pecenegii vor fi constrânși la o *progresivă* sedentarizare, ale cărei etape au fost magistral ilustrate, într-o excepțională contribuție istoriografică, de către Dan Nicolae Busuioc von-Hasselbach.

¹⁵ "Evoluția spre stat a fost un proces care a angrenat o parte însemnată a societății românești în secolele XIII și XIV și care, în durata lungă, s-a repercutat asupra acesteia în întregimea ei. Această evoluție s-a produs sau s-a accelerat ca urmare, pe de o parte, a suprimării autonomiilor politice românești din lăuntrul arcului carpatic, consecință a politicii regalității ungare, și, pe de altă parte, a consolidării concomitente a celor din afara acestuia, până la constituirea statului independent. În această viziune, falsa opoziție dialectică între factorii interni și externi, raportată la evoluția lumii românești intra- și extracarpatică, se elimină de la sine" (Ș. Papacostea, *op. cit.*, p. 65).

¹⁶ "Bazarab, filium Thocomerii", așa cum apare în diploma angevină din 1332 (*DRH*, D, I, p.50-51).

¹⁷ Având în vedere data morții voievodului Basarab (1351/1352), identificarea sa cu *descălecătorul* de la 1290 este greu de susținut.

¹⁸ Vezi contribuția lui S. Brezeanu, de dată recentă, în care autorul evidențiază legătura dintre atestările numelui *Basarab* și zonele unde există toponime de origine pecenegă (*Basarab. O nouă ipoteză asupra originilor antroponimului*, în vol. *Identități și solidarități medievale. Controverse istorice*, București, 2002, p. 371-386). În fapt, raportându-ne la informațiile pe care ni le oferă documentele maghiare de la sfârșitul secolului al XIII-lea, suntem obligați să remarcăm certa incompatibilitate între *statutul* voievodal al lui Thocomer –întemeietor de țară și oraș– și acela al "domnilor" *cumani*, îndârjiți în hotărârea de a nu-și părăsi "corturile și casele lor de pânză", pentru a se sedentariza, creștina și *înruși* cu populațiile locale (vezi, spre argumentare, discrepanța între promisiunile făcute de către cumani, chiar în acest sens, episcopului și legatului papal Filip de Fermo, așa cum reies din *DIR*, C, II, doc. 236, și "rezultatul" tuturor acestor intervenții, în *DIR*, C, II, doc. 337). Spre deosebire de cumani, însă, pecenegii, sedentarizați în Transilvania încă din secolul al XI-lea, mai ales după înfrângerea din 1068, de la Chiraleș, erau într-un stadiu mult mai avansat al simbiozei cu populațiile "conlocuitoare". Acest fenomen, valabil pe întreg teritoriul Regatului ungar, este foarte bine pus în evidență, atât documentar cât și toponimic, tocmai în Țara Oltului și Munții Cibinului, adică în spațiul ocupat de "silva Blacorum et Bissenorum" (*DIR*, C, I, p. 209), dar și de viitoarele feude ale voievozilor munteni, *Țara Făgărașului* și *Țara Almașului* (vezi, pentru detalieri, paginile care urmează).

¹⁹ Cea mai recentă trecere în revistă a prezenței lui Thocomer, "omologat" sub numele *Tihomir* (sic!), în istoriografia românească o găsim la C. Șerban, *Cine a fost Tihomir, tatăl lui Basarab I zis Întemeietorul?*, în *Revista istorică*, XIV, nr. 1-2, București, 2003, p. 265-272.

²⁰ Este greșit să credem, mergând pe linia încheierilor generalizatoare ale istoriografiei postbelice, că, la nivelul secolului al XIII-lea, elementele nomade de origine türk, imigrate anterior în spațiul nord-dunărean, s-ar fi "topit" în "masa" populației românești autohtone. Asimilarea *etică* a acestora s-a produs treptat, pe parcursul mai multor secole, și a fost precedată, în mod necesar și obligatoriu, de asimilarea lor *culturală*, condiționată, la rândul-i, de creștinare. În urma propriilor noastre investigații –și cercetările, în această direcție, sunt, desigur, la îndemâna oricui ar fi interesat–, am remarcat o situație care, unora, desigur neavizați, ar putea părea cel puțin surprinzătoare: chiar astăzi, la un mileniu depărtare de momentul istoric analizat, în numeroase sate, indiferent de zonă geografică și unitate de relief, alături de toponimie și onomastică, fizionomia localnicilor atestă, într-o manieră evidentă, conservarea genomului turanic.

²¹ V. Spinei, *Marile migrații din estul și sud-estul Europei în secolele IX-XIII*, Iași, 1999, p. 106-116; Al. Madgearu, *Români și pecenegi în sudul Transilvaniei*, în vol. *Relații interetnice în Transilvania (sec. VI-XIII)*, București, 2005, p. 111-120.

²² P. Engel, *Regatul Sfântului Ștefan. Istoria Ungariei medievale (895-1526)*, Cluj-Napoca, 2006, p. 59.

Analizând mesajul istoric al unor toponime türk din Țara Oltului –atribuite, pe bună dreptate, în marea lor majoritate, elementelor pecenege– autorul semnalează faptul că "ele au desemnat inițial hidronime, dintre care o parte au fost preluate și în nomenclatura unor așezări stabile, fondate ceva mai târziu pe văile acestor râuri".

"Cronologia relativă a formării acestor nume de locuri permite să surprindem faptul că membrii primelor grupuri pecenege au continuat să ducă, o perioadă de timp, o viață nomadă sau seminomadă. În pofida disputelor privind fondul lexical împrumutat de români de la pecenegi, cuvintele românești derivate de regulă din idiomul acestora conduc la concluzia, confirmată, în parte, și de izvoarele arheologice, că triburile pecenege au instaurat în spațiul carpato-dunărean un sistem primitiv de dominație bazat pe forța militară. Având în vedere trăsăturile economiei popoarelor de stepă, restrânsă la practicarea rudimentară a agriculturii, la exercitarea sporadică a unor meșteșuguri și la creșterea animalelor, devine plauzibil că relațiile dintre populația localnică și pecenegi s-au rezumat, în faza inițială a contactelor, în secolele X-XI, la raporturi de natură economică, exprimate prin achitarea regulată a unui tribut și livrarea unor produse solicitate.

Modificarea raporturilor tributare dintre localnici și pecenegi intervine ceva mai târziu, probabil doar către sfârșitul secolului al XI-lea. După înfrângerea decisivă suferită în anul 1068 la Chiraleș în fața trupelor regelui Solomon și supuși presiunii militare crescânde a Regatului Arpadian, pecenegii vor fi constrânși să adopte treptat o viață sedentară. Dacă pecenegii din ținuturile anexate acum statului maghiar vor fi intrat poate, în parte, în serviciul coroanei în calitate de grăniceri, în schimb ceilalți, din zonele centrale și periferice ale Transilvaniei, au continuat să-și exercite, timp de aproximativ încă un secol, dominația. Destabilizarea balanței de forțe din Transilvania și pierderea inițiativei militare în favoarea maghiarilor îi vor fi obligat pe pecenegi abia acum, în jumătatea a doua a veacului al XI-lea, să organizeze împreună cu populația localnică rezistența armată împotriva expansiunii regatului și a avansării granițelor sale spre hotarele naturale ale provinciei, să ridice unele fortificații și să fondeze așezări în puncte fixe, de importanță strategică.

Prin consolidarea puterii lor militare la extremitățile Transilvaniei pecenegii au realizat, concomitent, și un pas important spre o viață sedentară, inaugurând raporturi de cooperare cu localnicii. Mărturia acestei evoluții istorice în Țara Oltului, desfășurată probabil în aceeași perioadă, sunt toponimele de origine türk sau amintind de pecenegi. Preluate nemijlocit de localnici și conservate uneori alături de propriile denumiri mai vechi de locuri, hidronimele, oronimele și oiconimele pecenege au fost păstrate în limba română, până astăzi, într-o variantă apropiată sau identică formei lor primare. Originea etimologică, sensul semantic și forma fonetică românească a hidronimelor Avrig, Arpașu, Șercaia, Ucea și, eventual, Porumbac, a oronimelor Avrig, Avreg și Picineaga, a oiconimelor derivate din hidronimele enumerate –pentru a ne limita doar la numele türcece de locuri aflate la sudul Oltului de Mijloc– pun în lumină etapele procesului sedentarizării pecenegilor în Țara Oltului și trădează, concomitent, contactele orale, directe dintre slavo-români și pecenegi și, ulterior, dintre români și această populație türk..."²³.

Provocate, așadar, cu deosebire, de înfrângerea suferită la Chiraleș, retragerea²⁴ și sedentarizarea treptată a pecenegilor în sudul Transilvaniei s-a realizat în conformitate cu etapele succesive ale înaintării maghiare spre linia Oltului, remarcabil evidențiate, recent, de către Ioan Marian Țiplic, prin analiza complexă a liniilor de prisăci²⁵.

Urmare a acestei contribuții, vom reține, aici, faptul că decadelor trei și patru ale secolului al XII-lea marchează decisiv instalarea stăpânirii arpadiene pe cursul mijlociu al Oltului²⁶, cu

²³ D. N. Busuioc-von Hasselbach, *Țara Făgărașului în secolul al XIII-lea. Mănăstirea cisterciană Cârța*, vol. II, Cluj-Napoca, 2000, p. 27-29. Vezi și nota 142, p. 91, în care citează aprecierile reputatului cercetător Fr. Ratzel, privitoare la acest subiect: *procesul sedentarizării popoarelor nomade este unul îndelungat și nu s-a produs niciodată benevol (Anthropogeographie. Grundzüge der Anwendung der Erdkunde auf die Geschichte, I, Stuttgart, 1921, p. 104).*

²⁴ Ne referim, aici, la acea parte a nomazilor pecenegi care au refuzat, pentru moment, încadrarea în sistemul administrativ și militar maghiar, știut fiind că unele elemente –surprinse în documente sub numele de *besenyö/Bisseni* (pecenegi supuși)– au acceptat statutul impus de arpadieni. De fapt, pecenegii au avut vocație de mercenari, iar instalarea lor în Ungaria trebuie privită din această perspectivă: "Pecenegii se separau de confederație dacă aveau posibilitatea de a intra în slujba unor conducători suficient de puternici pentru a-i putea plăti, și care aveau nevoie de mercenari pentru operațiunile ofensive sau pentru paza granițelor" (Al. Madgearu, *op. cit.*, p. 114).

²⁵ Apărarea era organizată cu ajutorul unor întărituri de graniță, numite *indagines, gyepük*, sau *prisăci* (I. M. Țiplic, *Considerații cu privire la liniile întărite de tipul prisăcilor din Transilvania (sec. IX-XIII)*, în *Acta Terrae Septemcastrensis*, 1, 2002, 147-164). Studiul a fost reluat și aprofundat în lucrarea *Organizarea defensivă a Transilvaniei în Evul Mediu*, București, 2006, din a cărei structură vom evidenția, pentru subiectul atins de noi, p. 111-121.

²⁶ *Ibidem*, p. 119. Este perioada în care Regatul maghiar își instalează, aici, autoritatea efectivă, și care coincide, cronologic, cu aceea a decăderii puterii pecenegilor din afara arcului carpatic. Aceștia își oferă serviciile militare regilor arpadieni, care îi colonizează, în primă instanță, alături de secui –în Transilvania centrală și de sud-est–, iar, ulterior, alături de români și "co-naționali" lor din sudul Transilvaniei, sub obligația de a veghea la hotarele Regatului, expus incursiunilor cumane. Atacurile cumanilor din spațiul

amputarea unității teritoriale a vechii formațiuni politice slavo-române prezumate în acest areal²⁷, amputare realizată prin desprinderea unor părți din Podișul Hârtibaciului și din Depresiunea Sibiului²⁸. Redusă, acum, la configurația atestată documentar în veacul următor, Țara Oltului va continua, totuși, de această dată sub controlul militar peceneg²⁹, să-și mențină independența, până către finele secolului al XII-lea.

"Dovada peremptorie o constituie tocmai continuarea și extinderea lucrărilor de fortificare a întăriturilor din dreapta Oltului, evident inutile în cazul în care ținutul din stânga râului ar fi fost deja ocupat iar hotarele statale ar fi fost împinse pe linia Carpaților. Pe la mijlocul secolului al XII-lea hotarele țării Oltului erau clar delimitate prin centura fortificațiilor dispuse la nordul râului. Depunerea tezaurului de la Streza-Cârțișoara tocmai în această perioadă și abandonarea sa par să trădeze unele confruntări militare între părțile implicate, ocazie cu care își va fi pierdut viața și posesorul tezaurului"³⁰. Fără a contesta existența acestei etape a înaintării cuceririi maghiare în Transilvania, A. Lukács opinează, pe baza cercetării atente a inventarului respectiv, în favoarea datării tezaurului de la Cârțișoara în prima jumătate a secolului XIII și a depunerii sale cu ocazia mării invazii mongole din 1241³¹.

Din perspectiva analizei noastre, ceea ce importă, însă, cu adevărat, este valoarea elementelor de inventar și proveniența lor bizantină³². Faptul denotă nu doar legăturile *trainice* cu teritoriile sud-carpate, aflate în aria de influență a culturii bizantine –constituindu-se, astfel, în premise fundamentale ale evoluțiilor de mai târziu–, ci și poziția *proeminentă* a deținătorului acestor considerabile valori materiale, situat, deloc întâmplător, tocmai în "ținutul" Cârței³³.

În ceea ce privește datarea exactă a momentului devansării liniei fortificate a Oltului și a instaurării dominației maghiare în arealul făgărășean, parcimonia izvoarelor obligă la prudență. Cu toate acestea, evoluțiile politico-militare din spațiul sud-est european –provocate pe fondul crizei

extracarpatic vor crea, de altfel, un context politic aparte, cu implicații majore pentru sud-estul provinciei transilvane (detalii la A. Ioniță, *Date noi privind colonizarea germană în Țara Bârsei și granița de est a Regatului maghiar în cea de-a doua jumătate a secolului al XII-lea*, în RI, V, 1994, 3-4, p. 273-281).

²⁷ "Deși informațiile cu privire la istoria Țării Oltului în secolele X-XI sunt, deocamdată, complet insuficiente și, ca atare, nu permit decât cu totul ipotetic reconstituirea imaginii societății locale, este totuși firesc să credem că stadiul dezvoltării și sensul evoluției sale au fost identice sau asemănătoare cu cele evocate pentru aceeași perioadă în alte zone ale conviețuirii slavo-române din Transilvania. În sprijinul acestei analogii pledează prezența în societatea Țării Oltului a unor importante instituții medievale românești prestatale sau statale timpurii, de origine slavă sau preluate prin intermediul slavilor, cum ar fi, de exemplu, voievodatul și cnezatul. Preluarea și conservarea celor două instituții –atestată atât în toponimia ținutului, cât și în izvoarele scrise emise în secolele următoare– argumentează că românii din sudul Transilvaniei au trăit în calitate de supuși în cadrul unor asemenea forme de organizare politică și teritorial-administrativă slave. Pe această bază, putem presupune că organizarea militară și politico-administrativă a obștilor sătești din Țara Oltului datează din secolele X-XI, respectiv din perioada conviețuirii slavo-române." (D. N. Busuioc-von Hasselbach, *op. cit.*, p. 21). Vezi, în acest sens, și aprecierile lui A. Lukács: "Logica istorică ne îndeamnă să presupunem că, până la instalarea reprezentanților puterii regale, întreaga depresiune a Făgărașului era cuprinsă în structura sau structurile socio-politice ale românilor de aici. Prima consecință a extinderii regatului a fost fără îndoială ruperea zonei de la nord de Olt, poate încă din prima jumătate a secolului al XII-lea, din "țara" românilor făgărășeni. Supoziția noastră este întărită de prezența pe malul de nord al Oltului a enclavelor subordonate administrativ comitatului Albei și nu scaunelor săsești. Populația românească a fost silită să se retragă dincolo de râu, pe toată lungimea tronsonului de aici neexistând nici un sat cu nume românesc." (*Țara Făgărașului în Evul Mediu (secolele XIII-XVI)*, București, 1999, p. 155).

²⁸ D. N. Busuioc-von Hasselbach, *op. cit.*, p. 45.

²⁹ "Insuficient substanțiat de cercetările arheologice și doar aluziv menționat de izvoarele scrise pentru începutul secolului al XIII-lea, rolul militar jucat de pecenegi în această regiune poate fi dedus și întregit, desigur, într-o oarecare măsură, din valențele corespunzătoare ale microzonelor unde apar atestate toponime de origine türk. Poziția așezărilor Arpașu, Șercaia și Ucea, situate toate de-a lungul drumului din stânga Oltului, care, aspect demn de reținut, traversa râul tocmai la Avrig, permițând astfel locuitorilor așezării să exercite un control permanent și eficient asupra acestui important obiectiv, topografia prezumtivei cetăți de pământ de la Galați, ridicată pe malul nordic al râului, la ieșirea din Valea Saroșului, prin care se scurgea una din căile importante de legătură cu Valea Târnavei Mari, pun în lumină caracterul lor virtual strategic și permit să întrezărim o parte din osatura sistemului militar peceneg din zona centrală a sudului Transilvaniei.

Oprirea avansării spre sud a Regatului Arpadian și stabilirea hotarelor sale, pe la mijlocul veacului al XII-lea, timp de decenii, pe linia Oltului, fortificată prin diverse sisteme de apărare până către sfârșitul secolului, precum și caracterul prevalent militar al inițiativei așezării oaspeților germani la nordul râului reclamă unei forțe militare organizată în Țara Oltului, capabilă să opună rezistență și chiar să pericliteze siguranța zonelor din sud-estul Regatului Maghiar..." (*ibidem*, p. 29-30).

³⁰ *Ibidem*, p. 46.

³¹ *Op. cit.*, p. 152-153.

³² Aceluiași raționament i se pretează și tezaurul contemporan de monede bizantine de la Făgăraș (E. Oberländer-Târnoveanu, *Din nou despre datarea tezaurului de monede bizantine de la Făgăraș*, în Studii și Comunicări. Arheologie-Istorie, 21, Sibiu, 1981)

³³ Dacă raționamentele lui D. N. Busuioc-von Hasselbach sunt corecte, la mijlocul secolului al XIII-lea, centrul de putere al românilor făgărășeni se afla la Cârța (*op. cit.*, p. 54-63)!

statului bizantin, izbucnită după moartea basileului Manuel I Comnenul (1143-1180)³⁴—, incluzând politica balcanică agresivă promovată de Bela al III-lea (1172-1196)³⁵, permit datarea cu aproximație a extinderii hotarelor statului arpadian, pe creasta Carpaților Meridionali, tocmai în această perioadă³⁶.

Ca și consecință a tuturor desfășurărilor istorice evidențiate anterior, atitudinea conducătorilor unguri a fost, din nou, una pragmatică: îi vor supune atât pe români, cât și pe pecenegii făgărășeni —cărora le-au atribuit denumirea *besenyö/Bisseni*³⁷—, sub obligația de a veghea la frontierele statului, în calitate de *grăniceri*.

În perioada imediat următoare, la începutul secolului al XIII-lea, întărirea stăpânirii cumane asupra teritoriilor extra-carpatică, dar și antagonismul dintre Regatul ungar și statul Asăneștilor³⁸ au confirmat necesitatea includerii și a sudului Transilvaniei în programul deja amintit. Pecenegii, împreună cu românii, secuii și sașii³⁹ au jucat un rol decisiv în consolidarea granițelor meridionale ale Regatului, câteva referințe documentare fiind, în acest sens, semnificative.

Astfel, într-un act privilegiat, emis de cancelaria maghiară la jumătatea sec. al XIII-lea, în care era amintită campania militară întreprinsă de Ioachim, comite de Sibiu, la sud de Dunăre (1213)⁴⁰, sunt menționate patru etnii, care compuneau oastea comandată de acesta: *sașii, românii, secuii și pecenegii*. Contextul asocierii lor, surprins de document, este unul de importanță majoră pentru descifrarea realităților etnice, politice și administrative din sudul Transilvaniei, la începutul secolului al XIII-lea.

"Enumerarea sașilor, secuilor, românilor și pecenegilor în compoziția oastei lui Ioachim înseamnă de fapt că aceste grupuri alcătuiau corpuri de armată sau detașamente distincte, organizate pe criteriul etnic, recutate doar din regiunea de sud a Transilvaniei. De asemenea, prezența românilor ca un element distinct în oastea comitelui presupune recunoașterea de către autoritățile regatului a formelor de organizare românești, similare celor săsești sau secuiești. Simpla viețuire a românilor în Transilvania nu ar putea explica participarea lor la structurile militare ale voievodatului Transilvaniei. Menționați cu numele lor alături de celelalte etnii privilegiate, acei români care au participat la campania din 1213 beneficiau și ei de recunoașterea identității lor, ca element militar în slujba Ungariei. Această identitate presupune existența unui anumit teritoriu de recrutare, care poate fi identificat cu acea *terra Blacorum* menționată în privilegiul acordat teutonilor în 1222, și care este Țara Făgărașului"⁴¹.

Într-adevăr, printre privilegiile acordate cavalerilor teutoni, în diploma din anul 1222, se numără și scutirea de plata oricărei vămi când vor trece prin "*terra Blacorum*"⁴², identificată de *cvasi*-totalitatea istoricilor cu Țara Făgărașului. Mențiunea acesteia confirmă realitățile evidențiate anterior, fiind dublată, peste numai doi ani, de o altă atestare documentară a românilor făgărășeni, de această dată chiar în ipostaza coabitării lor cu pecenegii.

³⁴ S. B. Dașkov, *Împărați bizantini*, București, 1999, p. 328-341.

³⁵ P. Engel, *op. cit.*, p. 81.; Ș. Papacostea, *Românii în secolul al XIII-lea. Între cruciată și Imperiul mongol*, București, 1993, p. 12.

³⁶ Vezi și D. N. Busuioc-von Hasselbach, *op. cit.*, p. 49-50, cu aprecierile privitoare la edificarea cetății Făgărașului în acest context, faptul marcând "stadiul final al procesului anexării Țării Oltului" și "pierderea independenței voievodatului românesc".

³⁷ Vezi, legat strict de acest apelativ, și total neîntâmplător, dispunerea geografică a următoarele toponime: râul și satul Beșimbac (*Bessenbach*, azi Olteț), din Țara Făgărașului, sau Muntele Beșeneu (singular ca denumire în Carpații românești), din cadrul Munților Cîmbului, ce străjuiau Țara Almașului (I. Conea, L. Badea, *Munții Mărginimii Sibiului. Cadru antropogeografic*, Craiova, 2004, p. 91).

³⁸ Ș. Papacostea, *op. cit.*, p. 36-38.

³⁹ Zeno-Karl Pinter, *Originea și așezarea populației saxone în Transilvania*, în vol. *2000 de ani de relații intereuropene Orient-Occident*, București, 2004, p. 117-126.

⁴⁰ "Așadar, când Asan Burul, răposatul țar al bulgarilor, din încredere prietenească ceruse ajutor...împotriva necredincioșilor săi de la Vidin, regele, numindu-l pe comitele Ioachim cap al oștirii, l-a trimis în ajutorul lui, iar el...și-a adunat sași, români, secuii și pecenegi. Și când a ajuns la râul Obozd, trei căpetenii din Cumania ieșindu-i înainte, au dat lupta cu ei, dintre care doi au fost uciși în acea luptă, iar al treilea, cu numele Karaz, a fost trimis de comitele Ioachim legat la rege" (*DRH*, D, I, p 29).

⁴¹ Al. Madgearu, *op. cit.*, p. 115-116. Referitor la semnificația denumirii de *terra*, S. Brezeanu a evidențiat, recent, faptul că ea nu are nicio legătură cu *țara*, ca structură teritorială populară românească. Dimpotrivă, este un termen specific structurilor feudo-vasalice de factură occidentală, în care *terra* se subordonează unui *regnum*, așa cum conducătorul ei se subordonează, ca *vasal*, suzeranului său (*Model european și realitate locală în întemeierile statale medievale românești. Un caz: "Terra Bazarab"*, în Revista de istorie, V, 1994, nr. 3-4, p. 211-232).

⁴² *DRH*, D, I, p. 2.

Este vorba despre diploma acordată oaspeților sași din sudul Transilvaniei, în anul 1224⁴³, prin care regele Andrei al II-lea (1205-1235) le îngăduia, printre altele, folosința, împreună cu "românii și pecenegii", a "pădurii românilor și pecenegilor".

Dar documentul în cauză nu își datorează însemnătatea doar acestei mențiuni, evidențiată în mod repetat de istoricii români, ci și unei decizii a regelui, consemnată în prima parte a textului, care consfințește realități funcționale, așa cum s-a văzut, de mai multă vreme: "...tot poporul, începând de la Orăștie până la Baraolt, împreună cu pământul Secuilor din Sebus și cu pământul Daraus să fie un popor, și să se socotească sub un jude, desființându-se din rădăcină toate comitatele, afară de cel de Sibiu (s.n. – D.C.)"⁴⁴.

Pentru lămurirea aspectelor ce privesc Țara Făgărașului, la momentul acordării acestor privilegii, dar și a evoluției sale pe parcursul secolului al XIII-lea, actul emis de regele Ungariei are o însemnătate majoră. El marchează o nouă etapă în îndelungatul proces de suprimare a autonomiei românilor făgărășeni, începută cu ani în urmă, prin instalarea sașilor, sub Géza al II-lea (1141-1162)⁴⁵.

Acest proces s-a desfășurat, ca și în alte regiuni controlate de regalitatea arpadiană, pe două direcții distincte și, în același timp, complementare. S-a întreprins, astfel, o repetată *ciuntire* a teritoriilor aflate sub "jurisdicție" românească, laolaltă cu instalarea în mijlocul populației românești ortodoxe a unor elemente etnice alogene, catolice sau păgâne. Este atât cazul, deja amintit, al așezării sașilor, cu toate privilegiile întărite sau acordate la 1224, cât și al altor acțiuni concordante, pe care le vom evidenția în continuare.

Cucerirea Constantinopolului și făurirea Imperiului latin de Răsărit, la 1204, pune capăt, în viziunea papei Inocențiu al III-lea (1198-1216), uzurpării de către bizantini a Imperiului roman. Dar și mai important, începând cu acest moment, atât de așteptat, se creau condițiile lichidării definitive a nesuferitei *schisme grecești*. Drept urmare, schismaticii de peste tot trebuiau să accepte credința romană, cei care refuzau urmând să îndure soarta grecilor, care, din cauza inobediinței și a rebeliunii lor față de Roma, "fuseseră dați spre jaf și pradă". Pe cale de consecință, deținătorii schismatici de bunuri, care se mențineau în "rătăcirea" lor, erau socotiți *iniusti possessores* și expuși deposedării, la nevoie cu metodele cruciadei⁴⁶.

Subsumându-se acestui vector de acțiune, regalitatea arpadiană, brațul înarmat al papalității în Europa răsăriteană, *co*-interesată în tranșarea unor realități stânjenitoare din regat –o mulțime de confesii, între care predomina cea *schismatică* (circa 600 de mănăstiri ortodoxe, față de *sub* 200 catolice)⁴⁷ –, a subscris unor vehemente demersuri pontificale, care vor afecta și comunitatea românilor făgărășeni.

Astfel, repetând "isprava" de la Igrîș –unde a înființat o puternică mănăstire cisterciană (1179), în mijlocul populației românești ortodoxe –, Sfântul Scaun va dispune, după numai câteva decenii, în contextul evidențiat anterior, înființarea mănăstirii din Cârța (1204-1206)⁴⁸, în Țara Făgărașului, cu acordarea unui "terram exemptam de blaccis"⁴⁹.

La foarte puțin timp după aceasta, cu prilejul instalării teutonilor în Țara Bârsei (1211), aceștia primesc inclusiv regiunea dintre Olt și Perșani, reprezentând aproape o treime din Țara Făgărașului⁵⁰. Iar lucrurile nu se vor opri aici.

Cândva, în intervalul 1227-1233 –cel mai probabil pe la 1232-1233, în contextul ofensivei ungare împotriva statului vlaho-bulgar⁵¹ –, nobilul Pósa, din puternicul neam Csák, ocupant al funcțiilor de comite al Albei și ban de Severin⁵², a fost pus în posesia a două importante moșii

⁴³ DIR, C, I, p. 209.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 208.

⁴⁵ Th. Năgler, *op. cit.*, p. 39.

⁴⁶ I. A. Pop, *Regatul Ungariei între Apus și Răsărit: catolici și noncatolici în secolele XIII-XIV*, în AIIC, 1997, p. 310.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 311.

⁴⁸ Pentru detalii, vezi D. N. Busuioc-von Hasselbach, *op. cit.*, vol. I, p. 31-170, cu tratarea competentă și exhaustivă a subiectului.

⁴⁹ Informația apare în actul din 1223, prin care regele întărește posesiunile mănăstirii (DIR, C, I, p. 200).

⁵⁰ Cf. A. Lukács, *op. cit.*, p. 160-161.

⁵¹ Ș. Papacostea, *op. cit.*, p. 165.

⁵² A. Lukács, *op. cit.*, p. 162.

făgărășene, Făgăraș și Sâmbăta⁵³, pe care fiul său, Ugrinus, le va pierde, în beneficiul unui personaj "misterios", la finele domniei lui Ladislau al IV-lea.

Respectiva datare se bazează pe faptul că Ugrinus, fost ban de Severin la 1268⁵⁴, rămăsese un apropiat al regelui Ladislau, în prima parte a domniei acestuia, motiv pentru care i se vor acorda funcții de maximă importanță în regat: ban de Severin (1274, 1275)⁵⁵, voievod al Transilvaniei (1275, 1276)⁵⁶ și mare vistiernic (1279)⁵⁷. Este exclus, deci, ca în perioada respectivă să fi fost deposedat de moștenirile făgărășene.

După 1279, însă, Ugrinus va ieși din grațiile regelui⁵⁸, faptul fiind confirmat de întreruperea menționării sale în documentele vremii. Momentul coincide cu afirmarea brutală a opțiunilor *pro-cumane* ale lui Ladislau⁵⁹, el însuși având, pe linie maternă, o ascendență cumană⁶⁰. Acest fapt, cu urmări dramatice pentru realitățile din regat, se va concretiza, cu prioritate, în favorurile nemăsurate pe care tânărul rege le va acorda consăngenilor săi.

Prezența cumanilor în regat, ca element privilegiat, era, de altfel, un fenomen de dată veche:

Încă de la începutul secolului al XII-lea, regalitatea maghiară întreprinsese, deliberat, acțiuni de anvergură în direcția întăririi elementului tūrcic în teritoriile stăpânite⁶¹, cu scopul de a limita creșterea demografică și structurarea politică a comunităților slavo-române. Prin prisma acestui deziderat, în afara instalării pecenegilor, consemnată deja, s-a urmărit atragerea unor grupuri cumane, cărora li s-au acordat largi privilegii, în interiorul formațiunilor locuite de slavi și români⁶².

Ca principale repere ale acestor evoluții, vom sublinia, aici, colonizarea, în sud-estul Ungariei, a unui grup masiv de cumani (c. 30.000) –în frunte cu hanul Tatar, intrat în serviciul regelui Ștefan al II-lea (1116-1131)⁶³–, continuată de urmașii săi direcți, Bela al II-lea (1131-1141) și Geza al II-lea (1141-1162). Începând cu cea de-a doua jumătate a secolului al XIII-lea, în contextul expansiunii mongole, această prezență –marcată de instalarea celor 40.000 de corturi conduse de Kuthen– se va dovedi masivă și constantă⁶⁴.

Cedând, totuși, într-o primă instanță, presiunilor papale⁶⁵, Ladislau al IV-lea intervine (neconvincător) pe lângă căpeteniile cumanilor, cărora le solicită să respecte cerințele convertirii, pe care aceștia le tratau cu superficialitate. După încă doi ani de tatonări și intervenții ale înaltului pontif, regele declanșează o acțiune în forță împotriva cumanilor răzvrățiți, pe care îi înfrânge în bătălia de lângă lacul Hód (1282)⁶⁶. Retrăgându-se în teritoriile extracarpătice controlate de Nogai,

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ *DIR*, C, II, p. 101.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 172, 173.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 175, 179.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 203.

⁵⁸ Pentru detalii privind acest context, vezi remarcabila lucrare, editată recent, a lui T. Sălăgean, *Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIII-lea. Afirmarea regimului congregațional*, Cluj-Napoca, 2007, p. 183-195. Ținem să îi mulțumim autorului, și pe această cale, pentru bunăvoința de care a dat dovadă cu ocazia agasantelor noastre solicitări.

⁵⁹ Reacția papei Nicolae al III-lea, îngrijorat de această evoluție a lucrurilor, a fost vehementă: îl trimite în Ungaria pe Filip de Fermo (1279), care intervine, fără rezultate mulțumitoare, împotriva atitudinii regelui și a protejaților săi cumani (pentru detalii, vezi Ș. Turcuș, *Sfântul Scaun și românii în secolul al XIII-lea*, București, 2001, p. 126-127).

⁶⁰ P. Engel, *op. cit.*, p. 133.

⁶¹ Cf. Ș. Turcuș, *op. cit.*, p. 118-119; vezi și I. A. Pop, *Observații privitoare la structura etnică și confesională a Ungariei și Transilvaniei medievale (secolele IX-XIV)*, în *Istoria României. Pagini transilvane*, Cluj-Napoca, 1994, p. 9-44.

⁶² Problema contactelor și a conviețuirii românilor cu elementele provenite din rândul neamurilor tūrce, îndeosebi pecenege și cumane, precum și aceea a asimilării acestora în mediul românesc, pe parcursul sec. X-XIII, s-a pus pentru o serie întregă de zone transilvănene, existând știri explicite cu privire la simbioza lor (Șt. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, I, p. 81 și urm.). Din această perspectivă, referindu-se la realitățile specifice Țării Hațegului, Radu Popa evidențiază statutul ei de "regiune privilegiată" a respectivului proces istoric, argumentele provenind, mai ales, din domeniul antroponimiei. Astfel, s-a subliniat frecvența în Hațeg a unor nume de rezonanță tūrcică –dintre cele mai răspândite fiind acela al lui Basarab–, la care pot fi adăugate și câteva toponime, cu semnificație asemănătoare. Fără ca datele pe care le avem deocamdată la dispoziție să poată desluși, într-o manieră categorică, natura contactelor și a simbiozei româno-tūrcice, este de domeniul certitudinii că acestea se înscriu "într-un proces istoric ce a durat mai multe generații, cândva între sfârșitul secolului al X-lea și până către mijlocul secolului al XIII-lea, în întreaga Transilvanie și în special în părțile ei sudice" (R. Popa, *La începuturile evului mediu. Țara Hațegului*, București, 1988, p. 74).

⁶³ Ca o ilustrare a aprecierilor anterioare, vom consemna favorurile deosebite acordate cumanilor lui Tatar, în ciuda abuzurilor săvârșite pe seama localnicilor (cf. V. Spinei, *op. cit.*, p. 238).

⁶⁴ *Ibidem*, p. 277, 290.

⁶⁵ *DIR*, C, II, p. 205-208.

⁶⁶ P. Engel, *op. cit.*, p. 135.

aceștia îi vor oferi emirului mongol un motiv suplimentar pentru a declanșa invazia în Ungaria (1285)⁶⁷, a cărei urmare a fost întărirea, fără precedent, a facțiunii cumane favorabile unei relații de obediență față de mongoli.

Mai mult, regele însuși optează, irevocabil, pentru alianța cu Nogai și preferă anturajul cumanilor, care capătă, în ultimii ani ai domniei sale, un caracter atât de grotesc, încât atrage oprobiul papal și anatimizarea: își repudiază soția, aruncând-o în închisoare, se desfrânează cu femei cumane și trăiește efectiv alături de "Saraceni și Nogai" –împreună cu care "pângărește văduve, fete și femei măritate", "siluiește femei în biserici", "sparge cu mâinile sale porțile mănăstirilor", obligându-le pe călugărițe la împreună nefirești, și sfârșește, într-un acces de demență, să declare "în auzul tuturor, cu glas tare", "că s-a întovărășit cu Tătarii și că s-a făcut tătar"⁶⁸.

Acesta este contextul în care elementele türk și tătare, sub protecția regelui și a aliatului lor, Nogai, se dedau la acțiuni violente împotriva nobililor maghiari, pe care îi deposedează forțat, în numeroase cazuri, de domeniile lor. Printre acești beneficiari se numără, cu siguranță, și personajul central al investigației noastre, noul stăpân al Făgărașului și al Sâmbetei, spre paguba nobilului Ugrinus, decăzut din grațiile regelui, după 1279.

Prezența, în sudul Transilvaniei, a unor elemente care întrețineau relații cu Nogai este confirmată de scrisoarea arhiepiscopului de Strigoniu (1288), adresată "prepozitului, decanilor, parohilor și tuturor nobililor unguri, Sașilor, Secuilor și Românilor din comitatele Sibiului și Bârsei", prin care intervenea, cu amenințări, la adresa celor care susțineau legătura dintre Ladislau și emirul de la Isaccea⁶⁹.

Voievodul românilor și al confrăților săi pecenegi din Țara Făgărașului, pe care –în lumina celor evidențiate până acum, dar și a celor care vor urma– îl identificăm, fără rezerve, cu Thocomer, se afla, în mod necesar, într-o certă relație de obediență față de Nogai, ceea ce îi va permite, câțiva ani mai târziu, să se *impună* în fața voievozilor de la sud de Carpați.

Dar, până la analiza contextului respectiv, mai sunt necesare câteva precizări:

Deloc întâmplător, ba chiar semnificativ, este momentul ales de Ugrinus pentru a-și revendica posesiunile. Nu o poate face până la moartea lui Ladislau –în condițiile în care documentele vremii atestă numeroase puneri în posesie de către rege⁷⁰–, tocmai datorită faptului că regele însuși îngăduise deposedarea. Ca o confirmare a aprecierilor anterioare, ne apare graba cu care Ugrinus intervine pe lângă noul rege, Andrei al III-lea (1290-1301), imediat după instalarea acestuia în domnie, când uzurpatorul posesiunilor sale făgărășene pierduse suportul *Cumanului*, asasinat de curând⁷¹.

Actul care surprinde momentul acțiunii revendicatoare –relevându-și însemnătatea excepțională pentru lămurirea circumstanțelor în discuție– este prilejuit de convocarea primei congregații generale a stărilor din Transilvania, la care vor fi invitați și români⁷².

Confirmând criza de la finele domniei lui Ladislau, continuată în primele luni ale propriei guvernări, Andrei al III-lea convoacă "toți nobilii, Sașii, Secuții și Români", "pentru îndreptarea stării acestora". Cu această ocazie, magistrul Ugrinus, "iubitul și credinciosul nostru", cere să i se "înapoieze și restituie" moșiile Făgăraș și Sâmbăta, care "i-au fost înstrăinate pe nedrept"⁷³.

Decurge, de aici, caracterul *oficial* al deposedării, pe care Ugrinus o contestă vehement, aducând ca probe "acte și privilegii", care le aparțineau lui și înaintașilor săi. Pe de altă parte, însă, extrem de important pentru clarificarea raporturilor de drept, în cauza respectivă, este faptul că înșiși românii făgărășeni adevăresc probele reclamantului, verificate anterior la solicitarea regelui⁷⁴.

⁶⁷ Hurmuzaki, I, p. 461-462, 491, 502.

⁶⁸ DIR, C, II, p. 282-286, 296-299.

⁶⁹ Ibidem, p. 296-299. Privitor la importanța deosebită a acestui act, vezi și aprecierile lui T. Sălăgean, în *op. cit.*, p. 223.

⁷⁰ DIR, C, II, p. 264-267, 271-277, 278, 282, 287, 292-293, 306-308, 315-316.

⁷¹ Pentru detalii, dintre cele mai semnificative, privind contextul regicidului, vezi T. Sălăgean, *op. cit.*, p. 223-228.

⁷² Gh. Bichiceanu, *Adunări de stări în Țările Române. Congregațiile generale în Transilvania voievodală*, Sibiu, 1998, p. 234-248.

⁷³ DIR, C, II, p. 369.

⁷⁴ Ibidem.

De altfel, în ciuda unor prejudecăți adânc înrădăcinate în istoriografia românească⁷⁵, nu se mai poate susține, cu argumente credibile, calitatea de voievod *doar* al *românilor* făgărășeni a *descălecătorului*, ci proveniența sa locală, dintre elementele turanice, implantate în mediul românesc sud-transilvănean, încă de la începutul secolului al XII-lea.

Mai trebuie evidențiat, în context, și caracterul particular al "procesului civil" de la Alba Iulia. Contrar uzanțelor –care impuneau prezența părții adverse, îndreptățită să se apere, în caz contrar procesul fiind amânat–, deși personajul acuzat nu a fost prezent, sentința s-a pronunțat destul de rapid. Motivele sunt lesne de înțeles: procesul nu era unul oarecare, ci unul determinat de o deposedare *în forță*, nelegitimă, în dauna posesorului *de jure*, care deținea acte doveditoare și beneficia de recunoașterea generală. În consecință, prezența "elementului" protejat de fostul rege arpadian, și care își pierduse în urma dispariției acestuia legitimitatea, ar fi fost nu numai lipsită de sens, ci chiar periculoasă pentru propria sa persoană.

Prin prisma acestor aprecieri, se poate reține drept sigură părăsirea posesiunilor făgărășene de către **Negru Vodă/Thocomer** –ca și transferul autorității sale în Muntenia–, tocmai în momentul consemnat, cu precizie, de tradiție, adică în cea de-a doua parte a anului **1290**, după dispariția lui Ladislau, "**în zilele lui Andreiaș craiul**".

Confirmarea identității Negru Vodă/Thocomer vine, însă, și dintr-o a doua direcție de analiză:

La întrebările legate de proveniența sașilor câmpulungeni –relaționată cu supozițiile anterioare–, răspunsurile ne-au fost sugerate, încă o dată, de documente. În primul rând, trebuie înlăturată definitiv teza instalării lor ca reprezentanți ai regalității maghiare, niciodată, în cursul sec. XIII, această formă de control asupra teritoriilor extracarpatică nefiind practică de arpadieni. Dimpotrivă, problemele interne de demografie a zonelor sud-transilvănene i-au determinat, în repetate rânduri, pe regii Ungariei să ia măsuri de prevenire a emigrării elementelor săsești, și nu numai.

Amintim, spre argumentare, momentul 1234, când pontiful roman îi împărțea regelui Bela al IV-lea îngrijorarea provocată de exodul elementelor catolice ungurești și săsești în mediul românesc extracarpatic, "impregnat" de *schismă*⁷⁶. Cu atât mai mult după invazia mongolilor –care a provocat fenomene demografice de o gravitate extremă, în sensul depopulării⁷⁷–, faptul nu mai era posibil. De altfel, în diploma acordată *cavalerilor ioaniți*, însuși Bela al IV-lea le interzicea acestora să-i primească pe "sașii și teutonii din regatul nostru", în regiunile cedate lor de rege, la sud de Carpați⁷⁸.

În plus, elementele *catolice* săsești nu puteau risca să se instaleze, fără a fi protejate nemijlocit, într-un mediu profund *ortodox*, care s-a dovedit, nu de puține ori, ostil unor asemenea întreprinderi⁷⁹. Dacă adăugăm la aceasta și poziționarea Câmpulungului, între centrul voievodal ortodox de la Cetățeni⁸⁰ și reședința ortodoxă a lui Seneslau, de la Argeș, concluziile se impun de la sine.

Prin prisma tuturor acestor aprecieri, singura cale ce poate explica imigrația puternicei comunități săsești de la Câmpulung, conduse de greavul Laurențiu, înaintea anului 1300, este

⁷⁵ Șt. Pascu afirma, fără teama de a greși, că Negru-Vodă este voievodul românilor din Țara Făgărășului, revoltat împotriva voievodului Transilvaniei, Ugrinus, pus în posesie definitivă, la 1291, de către rege. Drept urmare, se produce "descălecatul" de la Argeș. (*Voievodatul Transilvaniei*, vol. IV, Cluj-Napoca, 1989, p. 28-29).

⁷⁶ DRH, D, I, p. 20-21.

⁷⁷ Hurmuzaki, I, p. 485.

⁷⁸ DRH, D, I, p. 27.

⁷⁹ Vezi scrisorile papale din anii 1332 și 1347, în care era evocată *nimicirea, năruirea și cotropirea moșiilor, bunurilor și drepturilor* episcopiei cumanilor, de către "puternicii acelor locuri", în deceniile ce au urmat invaziei mongole (*ibidem*, p. 46, 64). Nu trebuie uitat nici faptul că, tocmai în ultimul sfert al veacului XIII, unul dintre voievozii români de la sud de Carpați, Litovoi, se manifestase cu o agresivitate fără precedent la adresa *suzeranității* arpadiene (pentru datarea exactă a evenimentului, vezi S. Iosipescu, *Românii din Carpații Meridionali la Dunărea de Jos de la invazia mongolă (1241-1243) până la consolidarea domniei a toată Țara Românească. Războiul victorios purtat la 1330 împotriva cotropirii ungare*, în vol. *Constituirea statelor medievale românești*, p. 50-52).

⁸⁰ L. Chițescu, *Cu privire la formațiunile statale românești în secolele VI-XIII*, în *Memoria Antiquitatis*, IX-XI, 1977-1979, p. 533-537

tocmai aceea sugerată de cronică: alături de Negru Vodă/Thocomer *descălecătorul*, sub protecția căruia s-au instalat în modesta așezare musceleană, transformând-o, curând, într-un veritabil oraș.

Întrebarea, firească, cu privire la motivele care i-ar fi făcut pe sași să-și părăsească vetrele transilvănene pentru a emigra în țara *transalpină*, își găsește răspunsul în documentele vremii. Între 1277 și 1308 sunt atestate documentar revolte, de o violență extremă, ale sașilor din sudul Transilvaniei împotriva episcopiei de Alba Iulia –revolte soldate cu incendierea catedralei episcopale⁸¹–, dar care au atras și reacții pe măsură, culminând cu excomunicarea și războiul declanșat împotriva lor⁸².

Acesta este contextul în care, măcar un grup de sași, loviți armat și excomunicați, cu tot cortegiul de consecințe pe care îl implica "osânda afuriseniei"⁸³, a trecut, împreună cu Thocomer⁸⁴ – *co-interesat de sprijinul pe care i-l putea oferi o asemenea comunitate*–, la sud de Carpați.

Relația specială dintre sașii transilvăneni imigranți și primii voievozi ai Țării Românești s-a relevat, în timp, prin privilegiile aparte, unice în istoria medievală a orașelor muntenești, de care s-a bucurat comunitatea câmpulungeană⁸⁵. Mai mult decât atât, Câmpulung devine, la începuturile statului unificat, principala reședință domnească. Thocomer, voievodul descălecător, precum și urmașii săi –Basarab și Nicolae Alexandru–, vor rezida aici, în *cel dintâi oraș descălecat*, cum bine s-a consemnat în cronică.

Cercetarea arheologică a bisericii mănăstirii Negru-Vodă, care a suprapus fosta biserică domnească, a evidențiat un fapt aparent straniu, de care cei mai mulți dintre istoricii noștri s-au distanțat cu prudență, dar care vine în sprijinul opiniei noastre: prima biserică, cea ctitorită de *Întemeietor*⁸⁶ –a se înregistra lipsa contradicției în termeni: *descălecat-întemeiere*–, nu era un *paraclis* modest, cum am fi putut presupune, având în vedere epoca și contextul fundării sale (vezi, prin comparație, necropola voievodală, adăpostită într-o biserică din lemn, de la Rădăuți, cu peste jumătate de veac mai târziu), ci o construcție complexă, cu dimensiuni apreciabile, care confirmă caracterizarea făcută de cronică: "mare și frumoasă și înaltă".

"Prin proporțiile și prin caracteristicile arhitectonice, mai ales prin paramentul exterior în întregime din blocuri de piatră fățuită, acest remarcabil edificiu apare ca un unicat între monumentele din Țara Românească în acea epocă. Planul bazilical, cu trei nave despărțite de stâlpi și cu un pronaos în partea de vest, a fost văzut ca o înrăurire a arhitecturii romanice sau gotice. Recent, într-un studiu care a ținut seama de rezultatele ultimelor cercetări arheologice, s-a presupus o plauzibilă reconstituire a bisericii. Aceasta ar fi avut în naos o *boltă semicilindrică longitudinală ritmată de arce dublouri, sub ale căror nașteri se deschideau trei perechi de bolți în leagăn, dispuse transversal*, iar spre est o boltă în panouri curbe încadrate de bolți în sfert de cilindru, pronaosul fiind dominat de un turn înalt cu mai multe niveluri, la care se ajungea pe scara din colțul său nord-vestic. Edificiul apare astfel nu ca o replică a unor construcții preexistente în anumite arii stilistice, ci drept o originală realizare, de o reușită deosebită, obținută prin *utilizarea globală a unor elemente caracteristice goticului timpuriu, fără îndoială rezultat al contribuției unor meșteri transilvăneni...*"⁸⁷.

⁸¹ "Obștea aceasta <a Sașilor>, năvălind înarmată în anul domnului 1277, asupra bisericii catedrale <din Alba>, au atacat-o cu dușmănie și au ars în acea biserică vreo două mii de oameni, atât bărbați cât și femei..." (DIR, C, II, p. 187). Vezi și Adrian. A. Rusu, *Cetatea Alba Iulia în secolele XI-XV. Cercetări vechi și noi*, în Ephemeris Napocensis, IV, 1994, Cluj-Napoca, p. 331-351.

⁸² DIR, C, II, p. 193-194, 242.

⁸³ *Ibidem*.

⁸⁴ Deloc întâmplător, familia Csákiilor, căreia îi aparținea și Ugrinus, a fost alungată din Transilvania, în contextul luptelor dintre partidele nobiliare de la sfârșitul secolului al XIII-lea, tocmai de rebeliunea săsească din februarie 1277 (T. Sălăgean, *op. cit.*, p. 183).

⁸⁵ Cf. L. Rădvan, *Oraș ele din Țara Românească până la sfârșitul secolului al XVI-lea*, Iaș i, 2004, p. 395-412; Vezi și discuția despre situația aparte a sigiliului latinesc al Câmpulungului, aflat în păstrarea și întrebuințarea riguroasă a vechilor edificii catolice (E. Vîrtosu, *Din sigilografia Moldovei și a Țării Românești*, în DIR, Introducere, vol. II, p. 458, 487-488).

⁸⁶ Din pisană vechii biserici, după care s-au "inspirat" meșterii lui Matei Basarab, reiese foarte clar că a fost ctitorită de Negru Vodă, în anul 1315. În ceea ce ne privește, ne raliem opiniei lui Al. Lapedatu, care a intuit că anul 1215 ar trebui citit corect 1315. Confuzia, aparținând, desigur, celor care au săpat pisană în piatră, ere ușor de făcut datorită asemănării literelor care indică sutele. Cu atât mai mult cu cât această întreprindere urma unui cutremur devastator pentru edificiu. Pentru trecerea în revistă a tuturor celorlalte opinii privind acest subiect, vezi N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 132-135.

⁸⁷ Gh. I. Cantacuzino, *Câmpulung. Vechi monumente și biserici*, București, 2002, p. 18-19. Pentru sursa de inspirație a autorului, vezi C. Moisescu, *Noi puncte de vedere asupra ipostazelor dispărutei biserici domnești "Negru Vodă" din Câmpulung-Muscel*, în RMI, nr. 1-2, 1998, p. 49-61; idem, *Arhitectura românească veche, I*, București, 2001, p. 62-70.

La rândul său, R. Theodorescu califica biserica domnească din Câmpulung drept "un ecou evident al arhitecturii romanice transilvănene", specific celei de-a doua jumătăți a secolului XIII⁸⁸.

Dacă adăugăm la aceste aspecte locația aleasă pentru fundare –la c. 300 de metri de *Bărăția* comitelui Laurențiu și vis-à-vis de *Cloașterul* dominican⁸⁹–, precum și faptul că primii voievozi au folosit-o ca necropolă domnească⁹⁰ –deși aveau la dispoziție importanta biserică voievodală, iar ulterior *mitropolitană* (1359)⁹¹ din Argeș–, ne putem face o imagine mai clară asupra relației lor cu sașii câmpulungeni, asupra atașamentului față de orașul celui dintâi descălecat (vezi similitudinile cu Rădăuții primilor voievozi *Mușatini*)⁹², și chiar asupra apartenenței lor profesionale.

În ceea ce-l privește pe Basarab, documentele care îl menționează până la momentul conflictului cu regele angevin (1330) sugerează, destul de ferm, confesiunea sa catolică. Abia după consumarea acestui episod, voievodul va opta, decis și irevocabil, pentru ortodoxism.

În 1317, Carol Robert de Anjou îl învestea pe magistrul Dionisie cu comanda cetății Mehadia, aflată la marginea regatului, "pentru a sta împotriva bulgarilor, a lui Basarab, voievodul Țării Românești, a regelui schismatic al Serbiei și a tătarilor ce năvăleau neîncetat cu dușmănie"⁹³. Remarcăm că Basarab, deși se număra printre dușmanii regelui, nu este numit *schismatic*, așa cum se întâmplă cu regele Serbiei.

În 1327, de la Avignon este trimisă "nobilului bărbat Basarab, voievod al Țării Românești", o interesantă scrisoare, prin care i se glorifică acestuia calitățile de veritabil atlet al credinței catolice. Faptul reiese, într-o manieră incontestabilă, încă din debutul scrisorii: "Purtăm o neîndoielnică încredere în vrednicia ta, că stând cu iubire în slujba lui Dumnezeu și a scaunului apostolic, ca un cucernic principe catolic, te arătai, prin mărturia unora vrednici de crezare, prin zelul neobositei tale râvne, ca un stâlp neclintit, ca un turn al tăriei și meterez al evlaviei întru sprijinirea bunei credințe"⁹⁴.

Abia în 1332, după consumarea conflictului cu Carol de Anjou, care marchează, de altfel, schimbarea opțiunii spirituale a voievodului de la Câmpulung, cancelaria angevină îl numește pe acesta, pentru prima oară, "schismatic"⁹⁵. Iar că voievodul și-a menținut, până la capăt, credința

⁸⁸ *Bizanț, Balcani, Occident...*, p. 283.

⁸⁹ Este cazul să menționăm, aici, faptul că acest *Kloster* dominican a fost, conform unui act perfect valid (vezi, mai jos, nota 117), ctitoria "Doamnei Marghita, care a fost catolică, a Negrului vodă" (Gh. Pănuță, Șt. Trâmbaciu, *Documente și inscripții privind istoria orașului Câmpulung*, p. 244-246). Actul are o semnificație deosebită din perspectiva argumentației noastre: așa cum se va vedea mai jos, există pe valea Brezei, în Țara Făgărașului, o tradiție extrem de vie și puternică, nu doar în ceea ce-l privește pe Negru Vodă, ci și pe *doamna* sa, catolica Marghita. În *Strigățul de bun rămas al lui Negru Vodă de pe lumea asta*, voievodului i se atribuie următoarele versuri: "Eu vă las așa/Ca pe Doamna mea/S-o lăsați pe ea/Ca să mă grijească/Să mă pomenească/Și să-mi dea de drum/Unde plec acum/Că, *deși-i străină*/Nu mi-a fost haină/Mi-a fost de credință/Și de biruință".

⁹⁰ Faptul că Nicolae Alexandru –al cărui mormânt a fost identificat, de o manieră incontestabilă, în biserica domnească din Câmpulung (cf. P. Chihaia, *Curtea domnească din Câmpulung-Muscel*, în vol. *Artă Medievală*, I, București, 1998, p. 169-177)– a fost depus *alături* de înaintașii săi, Basarab și Thocomer, este sugerat nu doar de logica faptelor, ci și de documentul din nov. 1618, în care sunt reproduse fragmente ale actului de danie făcute de domn în 1351/1352, cu menționarea "părinților domniei sale" înmormântați aici. Mai mult, în același document, se precizează că Nicolae Alexandru era "nepotul răposatului Negru Radul voevod" (*DRH*, B, I, p. 11).

⁹¹ E. Lăzărescu, *Arhitectura în Țara Românească, sec. al XIV-lea*, în vol. *Istoria Artelor Plastice în România*, I, București, 1968, p. 151-152; P. Chihaia, *Despre biserica Domnească din Curtea de Argeș și confesiunea primilor voievozi ai Țării Românești*, în *op. cit.*, p. 36-46.

⁹² Aceste similitudini nu se opresc, însă, aici: remarcăm, bunăoară, ca și în cazul *Bogdăneștilor* –care au înțeles să respecte, pe parcursul primelor decenii ale prezenței lor voievodale în Moldova, centrul de putere de la Suceava (vezi M. D. Matei, *Premisele formării orașului medieval Suceava și rolul așezării până la mijlocul secolului al XIV-lea*, în *SCIVA*, tom. 28, nr. 1, 1977, p. 83), mutând capitala de la Siret abia spre finele veacului XIV–, faptul că primii voievozi munteni ai statului unificat –impropriu numiți "*Băsărabesți*", dată fiind calitatea de nume propriu, de botez, și nu familial sau dinastic, al lui *Basarab*–, nu au "violentat" nici ei, o bună bucată de timp, centrul de putere *preexistent* la Argeș (N. Constantinescu, *Curtea de Argeș, 1200-1400. Asupra începuturilor Țării Românești*, București, 1983, *passim*). Mai mult decât atât, n-ar trebui să surprinză majoră eventualitatea ca cercetările viitoare să demonstreze, cum s-a întâmplat în cazul lui Bogdan, anumite legături politice și chiar familiale ale lui Thocomer cu vreunul din potențații munteni, trecerea sa la sud de Carpați producându-se în virtutea unor legături prestabilite. Am prezumat această eventualitate prin raportarea la realitățile specifice începuturilor statului moldovenesc, pe care domnul Adrian Bătrâna a avut amabilitatea să ni le deslușească, de curând, înainte ca remarcabilele rezultate ale propriilor sale cercetări să vadă lumina tiparului. Nu înainte de a-i mulțumi, și pe această cale, vom consemna, aici, următoarele: Margareta/*Mușata* nu era altcineva decât fiica voievodului maramureșean Bogdan, căsătorită cu potentatul local Constantin/*Costea* –conducătorul centrului de putere de la Rădăuți și viitorul domn al Țării de Jos (vezi Ș. Papacostea, *La începuturile statului moldovenesc. Considerații pe marginea unui izvor necunoscut*, în *SMIM*, VI, 1973, p.43-59)– încă din deceniul cinci al secolului XIV; așadar, "descălecatul" lui Bogdan în Moldova (1363), nu a fost nicidecum o trecere pripită la est de Carpați, într-un teritoriu total necontrolat, ci o deplasare în "sânul" familiei ginerelui și a propriei sale fiice, alături de viitorii voievozi, Petru și Roman, nepoții săi, deja născuți!

⁹³ *DRH*, D, I, p. 41.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 39.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 51.

ortodoxă, o confirmă corespondența dintre patriarhia constantinopolitană și Nicolae Alexandru, în care acesta era sfătuit să păstreze nestrămutat "învățăturile mărturisite și moștenite de la părinți"⁹⁶.

La rândul său, Nicolae Alexandru –botezat, probabil, în ritul catolic– apare în documente, până la un moment dat, cu calitatea de susținător al credinței romane. Cel mai cunoscut act este acela din 1345, când Clement al VI-lea trimite, din Avignon, regelui Ludovic I al Ungariei o scrisoare în care își manifestă bucuria pe care i-a făcut-o numărul mare de convertiri la catolicism ale românilor din Transilvania, Țara Românească și din părțile Sirmiumului, consemnând și câteva importante nume de *nobili bărbați*, implicați în aceste acțiuni. Printre ele, se numără și cel al lui Alexandru, fiul lui Basarab⁹⁷.

Constatăm că Basarab nu este menționat decât în calitatea sa de părinte, *nenumărându-se* printre susținătorii cauzei romane. Faptul denotă consecvența cu care marele voievod își menținuse opțiunea *pro-ortodoxă*, după 1330.

Ulterior, Alexandru însuși va opta *ferm* pentru ortodoxism. Faptul este confirmat nu doar de demersurile întreprinse pentru înființarea mitropoliei Țării Românești, care putea reprezenta numai semnalul emancipării politice a statului său, ci mai ales de faptul că, la foarte puțină vreme după momentul 1345, fiind căsătorit cu o doamnă catolică, își va impune noua opțiune confesională chiar în fața soției, botezându-și fetele în ritul ortodox⁹⁸.

Aceste schimbări de opțiune spirituală ale primilor voievozi se vor repercuta, într-o manieră spectaculoasă, chiar asupra arhitecturii bisericii domnești din Câmpulung. Spre jumătatea veacului XIV, când Basarab, deja bătrân, își aștepta sfârșitul la Câmpulung, lăsând fiului său, asociat la domnie, grijile țării, Nicolae Alexandru întreprinde modificarea, *în grabă*, a unor elemente arhitecturale aparținând *bazilicii romanice*, pe care o transforma, astfel, în *biserică ortodoxă*. Fără a intra în amănunte tehnice, vom sublinia doar că faptul a fost surprins de N. Ghika-Budești⁹⁹, V. Vătășianu¹⁰⁰ și confirmat, ulterior, de R. Theodorescu¹⁰¹.

În lumina celor evidențiate până acum, ne apar justificate următoarele observații sintetice:

Întemeietorul Țării Românești nu este altcineva decât *descălecătorul* înregistrat de tradiție, acel Negru Vodă pe care l-am identificat cu Thocomer, tatăl lui Basarab, din documentele angevine. Simplul fapt că Thocomer era receptat în mediile culte ale cancelariei regale îl recomandă pe acesta ca un personaj de talie, binecunoscut în epocă. Certă sa ascendență türccică îl va pune, în circumstanțele atât de speciale ale sfârșitului domniei lui Ladislau al IV-lea, într-o relație aparte, nu doar cu regele maghiaro-cuman, ci și cu Nogai, atotputernicul emir mongol de la Isaccea¹⁰².

⁹⁶ DIR, B, I, p. 16.

⁹⁷ DRH, D., I, p. 61.

⁹⁸ În scrisoarea din 1370, papa Urban al V-lea o felicită pe *Doamna Clara*, văduva catolică a voievodului Nicolae Alexandru, pentru că a convertit-o la credința romană pe fiica sa Ana, împărăteasa Bulgariei, rugând-o să facă același lucru cu cealaltă fiică, Anca, regina Serbiei (*Hurmuzaki*, I, p. 158).

⁹⁹ Autorul remarca influența occidentală asupra arhitecturii monumentului –cu planul romanic al naosului–, semnalând, totodată, legătura "stângace" dintre altar și stâlpii interiori ai naosului, ca și aceea dintre naos și pronaos, cel din urmă fiind specific cultului ortodox (*Evoluția arhitecturii în Muntenia*, I, în BCMI, XX, 1927, f. 53-54, p. 122).

¹⁰⁰ Datând biserica la sfârșitul secolului al XIII-lea, autorul amenda rezultatele cercetărilor anterioare și făcea următoarele afirmații: "În afară de constatarea că fundamentele aparțin unei basilici cu trei nave și stâlpi pătrați, reconstituirea atât a părții apusene, cu pronaosul închis și cu caja scârilor spiralice, cât și a altarului poligonal, care îmbrățișează tustrele navele, sfidând orice logică și analogie, trebuie respinsă. E limpede că la reconstituirea acestui plan nu s-a ținut seamă de posibilitățile elevației. Admițând că basilica romano-catolică ar fi fost o ctitorie mănăstirească, scările puteau servi unei tribune, situată în partea de vest a navei, dar peretele care izolează acum pronaosul nu poate fi atribuit acestei basilici. La fel și fundațiile altarului trebuie să aparțină unei reconstrucții, încât ceea ce ni se reprezintă în releveul săpăturilor ca o singură perioadă de construcție trebuie să facă parte, în realitate, din cel puțin două faze, una a basilicii catolice, alta a unei refaceri parțiale cu adaptări pentru cultul ortodox" (*Istoria artei feudale în țările române*, vol. I, București, 1959, p. 130-131).

¹⁰¹ "... în cea de-a doua jumătate a secolului al XIII-lea, era ridicată în acel loc, în Câmpulungul unei recente imigrări săsești catolice, o bazilică romanică asemănătoare celor din Transilvania... și care, așa cum s-a mai sugerat, a fost reamenajată la începutul veacului al XIV-lea pentru nevoile cultului ortodox..." (*op. cit.*, p. 282).

¹⁰² Din această perspectivă, nu este exclusă, în opinia noastră, identificarea prințului *Toktomer* (1293) din vechile cronici rusești (*cf.* Charles J. Halperin, "Know Thy Enemy": *Medieval Russian Familiarity with the Mongols of the Golden Horde*, în idem, *Russia and the Mongols. Slavs and the Steppe in Medieval and Early Modern Russia*, editată de V. Spinei și G. Bilavski, București, 2007, p. 58) cu *descălecătorul* făgărășean. Deși contestată până de curând (vezi, mai recent, István Vásáry, *Cumans and Tatars: Oriental Military in the Pre-Ottoman Balkans, 1185-1365*, Cambridge University Press, 2005, p. 152-153), considerăm contribuția lui A.A. Gorszkij (*Politseszkaja borba na Ruszi v konce XIII veka i otosenyija sz Ordoj*, în *Otyecsesztvennaja Isztorija*, 3, 1996, p. 74-92, recențată de Kurunczi Jenő în revista *Klíó*, 3, 1997, la Debrecen) revelatoare pentru eventualitatea prevăzută de noi. Acesta a demonstrat că Toktomer nu este acel prinț tătar provenit din spațiul crimeean, adică din centrul de putere controlat de hanul Tokta, ci un personaj aflat în anturajul și sub comanda lui Nogai, "făcătorul de hani" de la Isaccea.

Thocomer intrase, în conjunctura evidențiată anterior, în posesia moșilor Făgăraș și Sâmbăta, care aparțineau, *de jure*, familiei Csák, respectiv fostului voievod transilvănean, decăzut din grațiile regelui. Până la asasinarea protectorului lui Thocomer, Ugrinus nu îndrăznește să reclame *raptul*, deși documentele vremii atestă o mulțime de puneri și repuneri în posesie, chiar prin voința lui Ladislau.

Imediat după dispariția regelui, "în zilele lui Andreiaș craiul" (1290), Ugrinus își revendică posesiunile făgărășene, iar Thocomer se vede obligat să-și transfere "scaunul" la sud de Carpați.

Cu ocazia unei recente deplasări (iulie 2008), în Țara Făgărașului, am avut nesperata șansă de a intra în posesia unui document și a unor informații pe care le considerăm de o valoare excepțională. Începând cu mulțumirile cuvenite familiei profesorului Mihai Goian, prin a cărei amabilitate am luat cunoștință de cele menționate, vom consemna, aici, următoarele: tradiția legată de personajul central al investigației noastre, Negru Vodă, a fost cu adevărat vie și extrem de puternică, până spre mijlocul secolului trecut, *cu deosebire pe valea Brezei*, în zona mediană a Țării Oltului.

Pe această vale, ca și în cazul celorlalte văi făgărășene, satele se succed firesc, începând de la Olt, către munte. Urmărind cu atenție toponimia locală, am constatat că primul dintre aceste sate are un nume de proveniență türk, *Voila*, care ne amintește de numele *jupanului Voila*, de pe unul dintre vasele aparținând tezaurului de la Sănnicolaul Mare, atribuit cu precădere populațiilor de origine turanică. Deplasându-ne spre munte, intrăm în satul *Voievodeni*, cu un nume căruia –desi este purtătorul unui mesaj istoric de o importanță aparte– nu i s-a acordat, până de curând, atenția cuvenită¹⁰³. În ceea ce ne privește, vom remarca, în legătură cu așezarea respectivă, patru aspecte, dintre cele mai sugestive: 1. la o distanță mică de capătul nordic al satului există un punct numit *Cetate*, vestigiu toponimic care ne duce, inevitabil, cu gândul la existența, aici, a unei vechi fortificații; 2. biserica din Voievodeni a fost atestată ca fiind cea mai veche din Țara Făgărașului¹⁰⁴; 3. familia boierească Bika din Voievodeni a fost una dintre cele mai importante din întreaga țară¹⁰⁵; 4. ca și multe alte sate făgărășene lipsite, prin poziționarea lor, de contactul direct cu muntele, Voievodeni stăpâneau totuși un *domeniu* montan, *alăturat celui aparținând satului Breaza*, cu amendamentul că domeniul respectiv nu era unul oarecare, ci **cel mai întins** dintre domeniile aferente satelor în cauză. Continuându-ne drumul către munte, pe aceeași vale a Brezei, am întâlnit satul *Pojorta*, al cărui nume trebuie neapărat reținut. Neabătându-ne de la traseu, vom intra în satul *Breaza*, a cărui notorietate a fost determinată și susținută, desigur, de prezența în hotarele sale a *Cetății lui Negru Vodă*. Ceea ce a scăpat, însă, până acum, celor preocupați de subiect, iar nouă ne-a parvenit printr-o fericită întâmplare, este informația conform căreia oamenii locului atribuie, din vechime, părții dinspre munte a satului Breaza –și în hotarul căreia se află însăși cetatea–, numele *Bughea*. Dar numele satelor *Bughea* și *Pojorta*, prin care se face legătura între Voievodeni și *Cetate*, se regăsesc tocmai în *numele celor două vechi cartiere ale Câmpulungului*, flancând orașul înspre vest și nord¹⁰⁶. De altfel, satul "muscelan" *Pojorta* face parte, actualmente, din comuna *Lerești* –situată la periferia nordică a orașului Câmpulung Muscel– și al cărei nume este identic cu cel al *Muntei Lereștilor*, aparținând de Țara Oltului, pe care Mircea cel Bătrân îl întărea la finele secolului al XIV-lea unor boieri făgărășeni, din satul *Vad*¹⁰⁷. Vom mai menționa, în context, următoarele: 1. asigurările pe care reputatul cercetător Ion Conea ni le dă în privința faptului că Muntele Lereștilor este –alături de alți câțiva munți din grupa Munților Cibinului, ce străjuiesc înspre sud străvechea Țară a Almașului– singurul munte din Carpații românești al cărui nume este, de fapt, un *onomastic colectiv*, amintind de stăpânirea devălmașă a unei *obști rurale locale*¹⁰⁸; 2. satul Voinești –cel de-al treilea din componența actualei comune Lerești– este, și el, un sat de colonizare făgărășeană¹⁰⁹, ca și satul Berevoiești de

¹⁰³ Fac excepție D. N. Busuioc von-Hasselbach (*op. cit.*, p. 22) și A. Lukács (*op. cit.*, p. 91), fără ca autorii să exploateze indiciile în context.

¹⁰⁴ A. Lukács, *op. cit.*, p. 91.

¹⁰⁵ *Ibidem*.

¹⁰⁶ Chiar și în cazul domeniilor montane, situația de la Breaza se repetă la Câmpulung: între *plaiurile* aparținând obștii câmpulungene, se remarcă *Plaiul Voievodeni*, învecinat cu *izvoarele Bughei* (Șt. Trâmbaciu, *Istoricul obștii câmpulungenilor musceleni în evul mediu și prima jumătate a sec. al XIX-lea*, București, 1997, p. 29). Mai mult, în vecinătatea aceluiași *plai* se regăsește *Plaiul Neamțului*. Și tot în legătură cu aceste importante elemente de geografie istorică, vom menționa aici faptul că, o analiză atentă a hărții Munților Făgăraș ne va releva următoarea "întâmplare": traseul pe care l-a urmat Negru Vodă, în drumul său spre Câmpulung, conform tradiției istorice, nu urmează varianta mai scurtă (*Urlea-Culmea Mezei-Plaiul lui Pătru-Câmpulung*), ci pe aceea mai lungă, pe valea Dâmboviței (*Urlea-Culmea Mezei-Valea Dâmboviței-Podul Dâmbovicioarei-Câmpulung*). Aparent stranie, opțiunea sa ar putea fi justificată de faptul că pe acest traseu se găsesc două toponime interesante: lacul și muntele *Peceneaga*...

¹⁰⁷ *DRH*, B., I, p. 31-32.

¹⁰⁸ *Op. cit.*, p. 96.

¹⁰⁹ Șt. Meteș, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX*, București, 1977, p. 152.

lângă Câmpulung, cu corespondențe în Berivoii făgărășeni, dar și în denumirea vărfurilor Berivoiul Mare și Berivoiul Mic din culmile făgărășene aparținătoare de Țara Oltului.

În ceea ce privește documentul la care făceam referire la începutul acestui pasaj, este vorba despre *Strigătul de rămas bun al lui Negru Vodă de pe lumea asta*, chintesență a tradiției populare de pe valea Brezei, legată de epopeea voievodului descălecător¹¹⁰. Din text reiese foarte clar proveniența locală a voievodului, atașamentul reciproc dintre el și făgărășeni, dar și alte informații pe care le vom exploata la momentul potrivit.

"Renegat" chiar și de către românii participanți la congregația de la Alba Iulia¹¹¹, care îi recunosc, volens-nolens, lui Ugrinus statutul de posesor legitim al Făgărășului și Sâmbetei, Thocomer va fi însoțit în trecerea sa, inițial, doar de propria-i "ceată"¹¹², iar ulterior (1291/1292) de mulțimea "compatrioților" făgărășeni, la care se va adăuga grupul sașilor excomunicați.

Va *descăleca*, în primă instanță, la Câmpulung, care –prin instalarea reședinței voievodale, a companionilor săi, dar mai ales a gupului de sași– se dezvoltă rapid, pe coordonate urbane specific transilvănene. Confirmând, din nou, informațiile cronicărești, în oraș a fost atestată arheologic acea "biserică mare și frumoasă și înaltă", ctitoria descălecătorului, în care –ca și, ulterior, fiul său, Basarab– acesta va fi, probabil, depus, așa cum o sugerează actul de danie din 1352.

Ajungând în acest punct al raționamentelor noastre, se ridică un important semn de întrebare: cum a reușit *descălecătorul* făgărășean să-și impună autoritatea în fața unor voievozi munteni și olteni, atestați, fără dubiu, în actele vremii? Răspunsul ni-l dau, încă o dată, documentele: *exact* la cumpăna anilor 1290-1291, Nogai, *suzeranul* lui Thocomer, întreprinde o acțiune de amploare în vest, până la Porțile de Fier, impunându-și necontestat hegemonia pe linia Dunării inferioare. Este faptul care va determina –pentru o bună bucată de vreme– dispariția *banului de Severin* din ierarhia funcțiilor Regatului arpadian, pecetluind și sfârșitul suzeranității ungare asupra *Țării Severinului*¹¹³.

Formațiunile politice locale, sud-carpatică, intră, cu acest prilej, ca și țaratul bulgar, în aria de dominație efectivă a hanului mongol, pe care acesta obișnuia să și-o exercite, însă, prin *interpuși*, de preferință *türci*.

Repetând "mutarea" din 1280 –instalarea *cumanului* Gheorghe I Terter la conducerea țaratului de Târnovo–, după exact un deceniu, la finele anului 1290, îl *impune* pe Thocomer voievozilor de la sud de Carpați. Aceștia *nu îl aleg* ca domn al lor, așa cum s-a afirmat până acum, ci i se subsumă, prin voința atotputernicului Nogai¹¹⁴.

¹¹⁰ Textul este inedit și aparține familiei regretatului preot Ioan Năftănăilă din Breaza, care l-a cules. Nouă ne-a parvenit prin intermediul doamnei Năftănăilă, căreia îi mulțumim și pe această cale!

¹¹¹ *DIR*, C, II, p. 369. Pentru analiza pertinentă a semnificațiilor convocării "dietei", precum și a participării românilor la această primă congregație, vezi T. Sălăgean, *op. cit.*, p. 228-233.

¹¹² Pe de o parte, cetatea de la Breaza, unde, conform unora dintre variantele tradiției, voievodul a încercat o ultimă rezistență, are dimensiuni prea mici pantru a putea adăposti, în siguranță, mai mult decât o ceată de apărători. Pe de altă parte, puțin mai la sud de cetate, pe traseul ce duce spre creastă și, ulterior, spre Muntenia, există până astăzi o poiană numită *La Rugă*, unde Negru Vodă împreună cu voinicii săi s-ar fi rugat chiar înaintea plecării, pentru reușita trecerii la sud de Carpați. Tradiția consemnează, însă, explicit, faptul că la această primă descălecare s-au aventurat doar cei din anturajul războinic al voievodului, care își ia rămas bun de la oamenii locului, *în mijlocul cărora promite să revină, pentru a-i elibera*. Din unghiul nostru de vedere –pe care îl vom argumenta, în maniera cuvenită, într-un studiu aparte– promisiunea s-a și împlinit, imediat după dispariția lui Andrei al III-lea (1301) și preluarea controlului total în Transilvania de către Ladislau Kan (T. Sălăgean, *op. cit.*, p. 263-266). Acesta l-a deposedat pe Ugrinus –în mod pașnic, urmare a unui acord (*ibidem*, p. 293)– de moșiile ce creaseră litigiul cu Thocomer, oferindu-i *domnului transalpin*, în schimbul unei alianțe necesare și avantajoase pentru ambele părți, vechile posesiuni voievodale: Țara Făgărășului și Țara Almașului. Această stare de fapt, curmată de dispariția celor doi protagoniști (1315) și preluarea puterii de către Carol Robert de Anjou, va sta, *pe de o parte*, la baza acordării respectivelor "feude", câteva decenii mai târziu, domnilor munteni, determinând, *pe de alta*, notoriul conflict dintre regele angevin și Basarab I, încă de la începutul domniei acestuia (*DRH*, D, I, p. 41). Privitor la Țara Almașului –așa cum apare ea în *Letopiseț*, dar și în primele acte elaborate de cancelaria munteană (vezi, spre exemplu, *DRH*, B, I, p. 56)– dorim să menționăm faptul că însuși numele Almaș (türk. *alma*, măr) denotă vechea colaborare româno-pecenegă, atât de caracteristică sudului transilvan. Mai mult, în centrul Țării Almașului, ca posesiune acordată domnului Vladislav-Vlaicu (1366), se afla satul *Sibiël*, în raza căruia Th. Năgler a identificat singura fortificație analoagă celei de la Breaza, de pe teritoriul Transilvaniei, ambele cetăți având, însă, numeroase corespondențe arhitecturale și de inventar ceramic, în Țara Românească, Cetățeni, Rucăr sau Poienari (*Cercetări arheologice în Țara Făgărășului privind feudalismul timpuriu*, în *Memoriile Secției de Științe Istorice*, s. IV, tom II, 1977, p. 15).

¹¹³ Ș. Papacostea, *Românii în secolul XIII...*, p. 168.

¹¹⁴ Acesta este sensul *închinării Băsărebeștilor*, "cu toată boerimea ce era mai nainte preste Olt", așa cum a înregistrat-o tradiția.

În ultima decadă a secolului al XIII-lea, dar și ulterior, Thocomer și Basarab vor gravita – spre folosul menținerii independenței statale, în raport cu regalitatea ungară– în aria de influență a hanilor mongoli.

Conservarea autorității lor s-a datorat, în fapt, în deceniile care au urmat dispariției lui Nogai, perpetuării practicilor sale politice, de către Tokta și Özbek. Sub Tokta, mai ales, această procedură devenise una imperativă, în condițiile acutizării instabilității politice a regiunilor pe care le stăpânise, cu o mână de fier, hanul de la Isaccea¹¹⁵.

Cât despre guvernarea marelui han Özbek, care a asigurat ulusului giucid apogeul dezvoltării sale, se poate spune că acesta a urmărit, în linii mari, întreținerea hegemoniei mongole în spațiul carpato-danubian și balcanic, cu aceleași metode. Această realitate se va preciza încă din primii ani ai "mandatului" său pe tronul de la Sarai, fiind destul de limpede surprinsă documentar, mai ales în contextul reangajării politice și militare a Ungariei, în direcția Severin-Vidin.

"Modificările structurale, pe care le cunoscuse de curând aria de hegemonie a Hoardei de Aur, în spațiul carpato-balcanic, au făcut ca regele ungar să întâlnească ca apărători ai menționatei arii geografice *fruntași autohtoni*, sprijiniți, firește de contingente tătare. Rezistența domnului român de la Argeș și a despotului de Vidin, respectiv a țarului de Târnovo au fost nu numai paralele, ci, în mare măsură, corelate"¹¹⁶.

Recunoașterea autorității dobândite de Basarab în toată această perioadă, precum și a poziției sale proeminente în constelația de puteri dirijate de han, este magistral ilustrată într-un document din anul 1325: Ștefan, fiul comitelui *cuman* Parabuh, își ponegrește propriul stăpân, preaslăvind-l pe Basarab transalpinul, "spre vătămarea respectului regesc". *Puterea regelui, zicea el, nu se poate compara cu aceea a lui Basarab*¹¹⁷!

Iată, așadar, cum epopeea voievodului türk făgărășean, protejat de Nogai, se va identifica, treptat, cu destinul proaspetei sale creații statale. Asumându-și, cu responsabilitate și îndârjire, *misiunea* trasată de han, Thocomer, ca și urmașul său, Basarab, își vor atrage, curând, supușii autohtoni¹¹⁸ într-un proiect politic de anvergură, care se va numi *Țara Românească*.

* * *

În privința începuturilor Câmpulungului –creație orășenească a sașilor instalați de Thocomer–, atrage atenția faptul că așezarea prezenta trei părți distincte: cartierele periferice,

¹¹⁵ Cel mai valoros dintre studiile dedicate acestor aspecte îl datorăm lui V. Ciocâltan, *Hegemonia Hoardei de Aur la Dunărea de Jos (1301-1341)*, în RI, V, 1994, 11-12, p. 1099-1018.

¹¹⁶ Idem, *Mongolii și Marea Neagră în secolele XIII-XIV*, București, 1998, p. 253.

¹¹⁷ DRH, D, I, p. 38.

¹¹⁸ Este semnificativ faptul că, între cele nouă documente care provin din cancelaria voievodului *descălecător*, și pe care domnii de mai târziu le evocă, în mod repetat, în anumite contexte ("*a văzut/citit domnia mea și cartea răposatului Negru voievod*"), două sunt legate de orașul de reședință, celelalte șapte constituindu-se în acte de danie făcute mănăstirii Tismana (*DIR*, B, veacul XVI, III, p. 303-304; *DIR*, B, veacul XVI, IV, p. 220-222; *DRH*, B, XXXII, p. 113-114), sau unor moșneni și boieri din *Olenia* (*SMIM*, IX, 1978, p. 167/168; *DIR*, B, veacul XVII, III, p. 568; *DIR*, B, veacul XVII, IV, p. 87-88). Pe de o parte, faptul că monahii de la Tismana dispuneau de astfel de acte nu trebuie să mire. Așa cum s-a demonstrat (vezi T. Simedrea, *Din trecutul bisericii noastre: viața mânăstirească în Țara Românească înainte de 1370*; V. Vătășianu, *Datarea celor două ctitorii de la Vodița*, în *Memoriile Secției de Științe Istorice*, s. IV, tom. IV, 1977, p. 27-34), viața monahală pe meleagurile românești, cu precădere oltene, nu a început cu Sf. Nicodim, acesta nefăcând altceva decât să "resusciteze", în varianta reformatoare a isihasmului athonit, formele decăzute ale unei vieții mânăstirești răsărite cu mult înainte. Pe de altă parte, falsitatea acestor acte nu poate fi susținută: 1. ele sunt datate mai mult decât veridic (1292, 1294), fără ca posesorii să aibă habar de cronologia reală a întemeierii *Țării*, ba chiar intrând în contradicție cu varianta "oficială", pe care o impunea anul ctitoririi bisericii din Câmpulung de către Negru Vodă (1215); 2. nu se regădesc astfel de acte și în "părțile dinspre tătari", adică în județele răsăritene ale viitoarei Țări Românești, așa cum o cunoaștem începând de la Vladislav-Vlaicu (1368), și nu credem că motivul ar putea fi calitatea morală a eventualilor beneficiari, care se vor fi ferit de astfel de falsuri; 3. unele acte aparțin moșnenilor, țăranilor olteni, pe care nu-i vedem, în niciun caz, știutori de slavonă și vajnici falsificatori de documente; 4. în cazul sentinței lui Alexandru al II-lea Mircea, acesta îl defavoriza în fața călugărilor tismăneni pe primul său favorit, Ivașcu Golescu (*DIR*, B, veacul XVI, IV, p. 220-221, vezi și P. Chihaiu, *De la «Negru Vodă» la Neagoie Basarab*, București, 1977, p. 115); în cazul sentinței lui Constantin Șerban, dată în baza unui act ce evoca o danie a Doamnei Marghita, a Negrului Vodă (Gh. Părnuță, Șt. Trâmbaciu, *op. cit.*, p. 245-246), trebuie să ținem cont că domnul i-a favorizat pe sași în disputa cu călugării ortodocși de la mănăstirea Negru Vodă, chiar și pe fondul profundei ostilități resimțite de însăși persoana sa la adresa acestei comunități germanice.

ocupate de populația românească, găsită sau descălecată aici (vezi *bughenii*), zona centrală, cu marea piață dreptunghiulară străjuită de biserica *Bărăției*, ocupată de sași, și platoul sudic, mai înalt, care domina împrejurimile, unde se află vechea așezare a *Curții domnești*¹¹⁹.

De altfel, judecând prin prisma numelui orașului, atestat încă de la 1300, ne apare credibilă opinia conform căreia așezarea a avut aceeași configurație –desfășurată pe toată valea *râului Târgului*¹²⁰, fără a fi restrânsă la una dintre cele trei componente– încă de la începuturile sale urbane. Mai mult, este greu de presupus că termenul *Șchei*, ce denumește unul dintre cartierele românești –și care a provocat multe discuții în mediul istoriografic¹²¹– s-ar datora vreunei comunități bulgare, așezată în acest perimetru urban, într-un moment oarecare. Dimpotrivă, considerăm că denumirea a fost dată ori populației românești imigrate, la un moment dat, din *Șcheii Brașovului*¹²², ori celei găsite aici, de către sașii transilvăneni¹²³, cu prilejul "descălecatului" lor, la finele secolului al XIII-lea¹²⁴.

Ceea ce importă, însă, cu adevărat, în privința celei dintâi reședințe a statului sud-carpatic *unificat*, este privilegiul excepțional acordat comunității câmpulungene, *încă din descălecare* a țării, unic în istoria medievală a orașelor românești. Concret, ne referim la *dreptul obștii de a stăpâni în exclusivitate moșia aferentă, fără ca pe cuprinsul ei să poată pătrunde vreun străin*. Mai mult decât atât, "să nu fie volnic nici boier, nici sluga domniei mele, să ceară de la domnia mea măcar loc sau măcar moșie la oraș, sau casă sau loc sau delniță la câmp sau vie orășenească sau vad de moară sau orice ar fi... ci numai orășenii să fie volnici ca să facă ce vor vrea ei cu aceste moșii"¹²⁵!

În acest sens, scrisoarea privilegiară emisă de Matei Basarab, în favoarea orășenilor din Câmpulung, evidențiază atât amploarea respectivelor drepturi, cât și vechimea actelor voievodale pe care domitorul respectiv le întărea:

"Cu mila lui Dumnezeu, creștin Matei voievod și domnu a toată Țara Rumânească. Dat-am domnia mea această poruncă a domniei mele orașul domniei mele Câmpulung, lui Stan județul cu 12 pângari și preoților și tuturor oroșanilor, de la mare până la mic, însă câți sunt moșneni în oraș și cu feciorii lor, câți Dumnezeu le va dăru, ca să fie în pace dă găleată și de lucru domnesc și de vama pârcașilor den oraș și de vama pitarilor de la săborul lui Svetei Ilie proorocul, orice ar vrea să vândă sau ce ar vrea să cumpere sau cal sau bou sau oaie sau pături sau pește sau măcar verice tot, să nu aibă a lua de la dânșii vamă.

Și iar ca să n-aibă nimeni voie cei dân afară ca să aducă ca să vândă acolo în oraș, nici boiari mari, nici slujitori, nici țărani, nici măcar veri cine den slugile domnești, ci numai înșși oroșanii să vândă vin. Iar care-i dintr-acei den afară ar vrea să aducă vin și să vînză acolo în oraș să aibă a rămâne butea dășartă pre seama oroșanilor.

¹¹⁹ Remarcăm faptul că, pe lângă considerentele enunțate deja, voievodul și-a așezat *Curtea* la "poarta" sudică a orașului, în apropierea celui mai mare și mai bine conservat castru militar roman *transalutan* (Castrul Jidova). Credem că existența acestei importante fortificații din piatră, preluată "de-a gata", într-o conjunctură dintre cele mai ingrate pentru "fugarul" făgărășean, a fost unul dintre motivele descălecerii sale aici. Situația o repeta, de altfel, pe aceea în care se găsisse cneazul Vâlcan (*Farcaș*), a cărui *Curte* era amplasată chiar lângă castrul roman de la Bumbești Jiu (vezi satul *Curtea lui Vâlcan*, DRH, B, I, p. 275-276), pe un amplasament ce permitea controlul facil al importantei căi militare și comerciale care lega Hațegul de Oltenia. Detalii privind toate aceste aspecte vom oferi însă într-un studiu aparte.

¹²⁰ Denumirea râului, identică cu aceea a *râului Târgului* de la Argeș, relevă, desigur, una dintre funcțiile cele mai importante ale orașului: cea comercială.

¹²¹ Pentru detalii, vezi S. Brezeanu, *Schei/Șchei. Etonimie și toponimie medievală românească*, în vol. *Identități și solidarități medievale. Controverse istorice*, București, 2002.

¹²² Varianta ne-a fost sugerată de domnul prof. Șt. Trâmbaciu, căruia ținem să îi mulțumim, și pe această cale, pentru ajutorul bibliografic acordat.

¹²³ Situația ar fi, de altfel, oarecum echivalentă cu aceea de la Brașov, unde sașii au numit la fel cartierul românesc din marginea așezării (cf. P. Chihaia, *În legătură cu originea și structura orașelor de reședință din Țara Românească*, în *op. cit.*, p. 304).

¹²⁴ În opinia lui P. Chihaia, sătenii câmpulungeni erau departe de a fi mulțumiți de noile realități, care le reduceau drastic atât "autonomia", cât și proprietatea asupra arealului agricol înconjurător. Ar sta mărturie, în acest sens, privilegiile cu totul speciale acordate de diverși voievozi comunității săsești, tocmai în legătură cu domeniul agrar limitrof. Autorul găsește extrem de relevant, pentru argumentarea acestor aprecieri, privilegiul acordat de Mihail I, în intervalul 1418-1420, orășenilor sași: "Este probabil ca privilegiul să fi fost dat de Mihail I pe temeiul unor drepturi mai vechi ale orășenilor sași, recunoscute acestora în momentul cuceririi orașului de către Basarab. Pentru aceasta ar pleda faptul că actul s-a găsit la biserica Bărăției, până târziu". Mai mult, s-a remarcat cuprinderea în textul său a unor clauze care privesc domeniul agrar, limitrof, precum și cel de pășunat al orașului, care ar fi trebuit să privească, prioritar, populația românească și nu pe cea săsească (cf. *ibidem*, p. 305).

¹²⁵ Cf. Gh. Pănuță, Șt. Trâmbaciu, *op. cit.*, p. 16-17.

Și iarăși să aibă a da pitarilor și oiarilor și dijarilor și tuturor câți umblă cu slujbe așșderea județului Muscelului și plaiului muntelui, câte un plocon de bucate, iar mai mult nici cât de puțin să nu le mai dea lor, după obiceiul lor și cum au fost iertați și în zilele acelor buni și cinstiți domni.

Și iar cui i se va întâmpla vreunuia den oroșani moarte și i-ar rămâne acelu niscareva moșii dupe moartea lui sau casă sau loc la oraș vad de moară sau delniță la câmp sau vie sau măcar orice, cu acelea nici un amestec sau lucru, să nu aibă nici domnia mea niscareva locuri sau moșii den cele orașenești sau casă sau moșii sau loc în oraș, sau vad de moară sau delniță în câmp sau vie sau măcar orice, ci însăși oroșanii ca să fie volnici ca să facă ce ar fi voia lor cu acele moșii.

Și iar de ar fi vreun oroșan datoriu la vreun boiar sau la alt om dă țară și s-ar întâmpla acelu om moarte și ar rămâne den trupul lui feciori, ca să nu rămâie moșia lui pustie și dă n-ar putea ca să plătească acea datorie a tătâne-său, iar datornicii lui ca să nu fie volnici să vândă casa lui sau via locul într-altă parte, ci tot să vândă oroșanilor.

Și pentru rândul judecării orașului, ca să n-aibă nimenea a să ispiti ca să le strice judecata lor, ci toată legea și judecata lor ca să le fie stătătoare cum le-au fost tocmeala lor și mai dănaite vreme, după obiceiul lor cel bătrân, den zilele altor răposăți domni mai dănaite de noi.

Pentru că am văzut însumi domnia mea multe cărți bătrâne și hrisoave toate făcute pentru această tocmită, precum și mai sus easte zis, întâiu hrisovul strămoșului domniei mele, a răposatului Radul Negrul voievod, când au fost cursul anilor 6800 <1292> (s.n.-D.C.) și hrisovul lui Mihail voievod leat 6900 și hrisovul lui Vlad voievod leat 6947 și hrisovul lui Vădislav voievod leat 6960 și încă și multe hrisoave și multe cărți ale tuturor domnilor”¹²⁶.

¹²⁶ DRH, B, XXXI, p. 123. Remarcăm apariția, în epoca lui Matei Basarab, a numelui *Radu*, adăugat celui original (*Negru Vodă*). Acest apelativ este o creație *cultă*, târzie (vezi și înregistrarea din *Letopisețul* aceleiași epoci), faptul datorându-se, desigur, confuziei pe care monahii de la Tismana au făcut-o între voievodul descălecător și ctitorul mănăstirii de pravilă athonită, organizată de Nicodim. Adaosul este cu atât mai regretabil, cu cât călugării și toți ceilalți învățați ai vremii nu au sesizat că *toate* documentele mai vechi, ca și tradiția făgărășeană, îl cunosc doar pe *Negru Vodă*. Mai mult, chiar în actul de întărire acordat mănăstirii la 22 aprilie 1647, Matei Basarab vede atât *cartea răposatului Negrul voievod* (la cursul anilor 6802/1294), cât și *cartea lui Dan voievod, fiul lui Radul voievod* (din anul 6894/1386)... Așadar, Radu voievod, ctitorul atât de iubit la Tismana, ne apare, așa cum ar fi trebuit să le apară și lor, ca voievod distinct, domnind la un secol depărtare de dania originală a *descălecătorului* Thocomer! Este greu de acceptat confuzia din mintea onorabililor noștri înaintași, atât timp cât în actele care evocau și numele lui Radu Vodă, aceiași semnatari nu mai îndrăzneau să îi adauge *Negrului voievod* apelativul cu pricina!